

# **Türkiye Ekonomisinin Rekabet Gücündeki Gelişmeler ve Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre Dış Ticaretin Yapısı**

**B. Ali EŞİYOK<sup>1</sup>**

## **Özet**

Bu çalışmada ihracat performansının kalıcı olabilmesi için teknolojik içeriği yüksek sektörlerle dayalı bir rekabet gücünün önemine işaret edilmekte, reel kur ve reel ücret hareketlerine dayalı rekabet gücü politikalarının kalıcı olmayacağı vurgulanmaktadır. Bu bağlamda ülkemizin ihracat performansının ve dış ticaret yapısının teknolojik içeriği yüksek, farklılaştırılmış ve bilim bazlı sektörlerle dayalı gelişmediği, ağırlıklı olarak teknolojik içeriği düşük emek ve kaynak yoğun sektörler temelinde geliştiği vurgulanmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** *Rekabet Gücü, Faktör Kullanım Yoğunluğu, Göreli Fiyatlar, Dış Ticaret*

## **Developments in the Competitive Power of Turkish Economy and the Structure of Foreign Trade According to Factor Usage Intensity**

### **Abstract**

In this work, the importance of a competitive power which is based on the sectors whose technological content is high is indicated for the permanency of export performance and it is emphasized that the competitive power policies which are based on real rate and real wage movements will not be permanent. In this context, it is emphasized that the export performance and foreign trade structure of our country do not improve based on the sectors whose technological content is high, which are differentiated and which are science-based but that they predominantly improve on the basis of the sectors whose technological content is low and which are labour and resource dense.

<sup>1</sup> *Türkiye Kalkınma Bankası Ekonomist/Uzman (a-esiyok@tkb.com.tr).*

**Keywords:** *Competitive Power, Factor Usage Intensity, Relative Prices, External Trade.*

## I. Giriş

Gümrük tarifelerinin ve miktar kısıtlamalarının olmadığı bir dünyada klasik dış ticaret kuramı ülkelerin dış ticarete hangi sektörlerde uzmanlaşacaklarına ilişkin iki farklı yaklaşım getirmiştir. Bunlar; A. Smith'in *mutlak maliyet üstünlüğü* ve D. Ricardo'nun *görelî maliyet üstünlüğü* yaklaşımlarıdır. XXI. yüzyıl koşulları göz önüne alındığında, ihracat performansında, dolayısıyla rekabet gücünde *birim üretim maliyetinin* etkili olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle, herhangi bir ürünü daha düşük maliyetle üreten (daha yüksek verimliliğe sahip ülkeler) ilgili üründe rekabet gücüne sahip olmakta, Smith'in mutlak maliyet üstünlüğü yaklaşımının geçerli olduğu görülmektedir.

Günümüzde gelişmiş (merkez) ülkelerin rekabet güçlerinin, dolayısıyla ihracat artışlarının temelinde ileri teknolojilerin öncelediği yüksek verimlilik artışları yatmaktadır. Yüksek verimlilik yoluyla birim maliyetler düşürülerek rekabet gücü yükseltilebilmektedir. Türkiye ve benzeri gelişmekte olan ülkelerin rekabet gücünün arkasındaki temel parametreler ise; sektörel düzeyde farklılaşmakla birlikte, düşük ücret tabanı ve reel döviz kuru hareketleri ile yakından ilgilidir. Ancak verimlilik artışları ile desteklenmeyen, sadece görelî fiyatlara dayalı bir rekabet gücü başarımı kalıcı olmamakta, değişen konjonktür ile birlikte görelî fiyatlar da değişerek rekabet gücü olumsuz etkilenmektedir. Başka bir deyişle, uluslararası rekabet gücünün kalıcı olmasının "olmazsa olmaz" koşulu, sabit sermaye yatırımlarına içerilmiş teknolojik gelişmenin öncelediği tempolu verimlilik artışlarına dayanmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye'nin rekabet gücündeki gelişmeler ve dış ticaretin analizi hedeflenmektedir. Çalışma sekiz bölüm altında kurgulanmıştır. Girişi izleyen ikinci bölümün konusunu çalışmada kullandığımız metodoloji oluştururken, üçüncü bölümde imalat sanayi rekabet gücündeki gelişmeler sektörel düzeyde Açıklanmış Karşılaştırılmış Üstünlükler (Revealed Comparative Advantage, *RCA*) yaklaşımı kullanılarak analiz edilmektedir. Özel imalat sanayi rekabet gücündeki gelişmeler görelî fiyatlar yardımı ile dördüncü bölümde incelenirken, ülkelerarası rekabet gücü karşılaştırması seçilmiş parametreler (Ar-Ge harcamaları, verimlilik ve ileri teknoloji içerikli ürün ihracatı) bağlamında beşinci bölümde incelenmektedir. Ülke

rekabet gücündeki gelişmeler *IMD*'nin (International Institute for Management Development) verilerinden hareketle altıncı bölümde değerlendirilmektedir. Türkiye'nin dış ticaret yapısındaki gelişmeler faktör kullanım yoğunlukları kullanılarak yedinci bölümde incelenirken, sekizinci bölümde ise çalışmanın bulguları özetlenmektedir.

## II. Metodoloji

Türkiye'nin rekabet gücündeki gelişmeler Balassa'nın (1965) geliştirmiş olduğu *Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler* (Revealed Comparative Advantage) yaklaşımı kullanılarak hesaplanması hedeflenmektedir.<sup>1</sup>

Balassa'nın 1965 yılındaki ünlü *RCA* endeksinden önce, Liesner 1958 yılında *RCA*'nın ampirik literatürüne katkıda bulunmuştur. Bu anlamda, Liesner (1958)'in çalışması *RCA* konusundaki ilk ampirik çalışmadır. Liesner tarafından önerilmiş olan basit *RCA* ölçüsü aşağıda verildiği gibidir.

$$RCA = X_{ij} / X_{nj}$$

*X* ihracatı, *i* bir ülkeyi, *j* bir ürün veya sektörü, *n* ise ülke grubunu temsil etmektedir.

Kapsamlı ve gelişmiş bir *RCA* ölçütü daha sonra Balassa (1965) tarafından ortaya konulmuştur. Aşağıda formüle eden bu yaklaşım literatürde yaygın olarak kabul edilen ve sonradan geliştirilmiş bir *RCA* ölçüsüdür.

$$RCA = Ln [(X_{ij} / X_{in}) / (M_{ij} / M_{in})] * 100 = Ln [(X_{ij} / M_{ij}) / (X_{in} / M_{in})] * 100$$

Balassa'nın (1965) yaklaşımı dışında Volrath (1991) *Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler* yaklaşımına üç alternatif tanımlama getirmiştir. Bu alternatif *RCA* tanımlamalarından görelî ticaret avantajı (*RTA*); görelî ihracat avantajı (*RXA*) ile görelî ithalat avantajı (*RMA*) arasındaki fark olarak tanımlanmıştır. Buna göre söz konusu yaklaşım aşağıda belirtildiği gibi formüle edilebilir.

<sup>1</sup> Balassa'nın (1965) yaklaşımı dışında rekabet gücünü ölçmeye yönelik diğer yaklaşımlar için bkz. Eşiyok (2002) ve www.eylem.com.tr.

$$RXA_{ij} = (X_{ij} / X_{nj}) / (X_{ir} / X_{nr})$$

$$RMA_{ij} = (M_{ij} / M_{nj}) / (M_{ir} / M_{nr})$$

$$RTA_{ij} = RXA_{ij} - RMA_{ij}$$

$$RCA_{ij} = Ln(RXA_{ij}) - Ln(RMA_{ij})$$

RTA<sub>ij</sub>: J ülkesinin i malında görelî ticaret avantajını; RXA<sub>ij</sub>: J ülkesinin i malında görelî ihracat avantajını; RMA<sub>ij</sub> ise j ülkesinin i malında görelî rekabet üstünlüğü indeksini göstermektedir. Volrath'ın üç alternatif açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük-RCA ölçümlerinin pozitif değerler alması karşılaştırmalı/rekabet edebilirlik üstünlüğü olduğunu açıklarken, negatif değerler alması karşılaştırmalı/rekabet edebilirlik dezavantajı olduğunu gösterecektir.

Bu çalışmada RCA değerleri hesaplanırken aşağıda gösterilen Balassa'nın yaklaşımı kullanılarak hesaplamalar yapılacaktır.

$$RCA = Ln [(X_{ij} / M_{ij}) / (X_{it} / M_{it})] * 100$$

Formülde;

X<sub>ij</sub>: J ülkesinin i mal grubunda yapılan ihracatını,  
 X<sub>it</sub>: i mal grubunda yapılan toplam ihracatı,  
 M<sub>ij</sub>: J ülkesinin i mal grubunda yapılan ithalatını,  
 M<sub>it</sub>: i mal grubunda yapılan toplam ithalatı ifade etmektedir.

RCA'nın alacağı değerlere göre rekabet gücünün yorumu ise aşağıdaki gibi yapılmaktadır:

RCA > 50 ise sektörün rekabet gücü yüksek,  
 -50 < RCA < 50 ise rekabet gücü marjinal sınırdadır,

RCA < -50 ise rekabet gücü düşüktür.

### III. Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre Rekabet Gücündeki Gelişmeler: Açıklanmış Karşılaştırılmış Üstünlükler Yaklaşımı

Bu bölümde faktör kullanım yoğunluklarından hareketle rekabet gücündeki gelişmelerin analizi hedeflenmektedir. Faktör kullanım yoğunluklarına

na göre yapılacak bir analiz esas olarak ülkenin hangi sektörlerde uluslararası rekabet gücüne sahip olduğunun ortaya konması nedeniyle ülkenin gelişme (kalkınma) düzeyini ortaya koyması açısından önemlidir. Bu bağlamda hazırlanan Ek Tablo 1 değerleri incelendiğinde Türkiye'nin emek yoğun sanayiler dışında rekabet gücüne sahip bulunmadığı, hammadde yoğun sektörlerde ise rekabet gücünün marjinal sınırdadır bulunduğu saptanmıştır. Başka bir deyişle, ülkemiz ekonomisi emek yoğun sektörlerdeki rekabet gücü sayesinde önemli ihracat geliri sağlamakta, diğer sektörlerde dışa bağımlı bir yapı göstermektedir. Bu olgu faktör kullanım yoğunluklarına göre rekabet gücü yüksek, düşük ve marjinal sınırdadır bulunan sektörlerin gelişimini toplu olarak gösteren Ek Tablo 2 değerleri incelendiğinde daha açıklıkla izlenebilmektedir.

#### III.1. Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre Rekabet Gücü Yüksek, Düşük ve Marjinal Sınırdadır Bulunan Sektörler

Faktör kullanım yoğunluklarına göre rekabet gücündeki gelişmeler Ek Tablo 2'de toplu olarak gösterilmiş ve faktör kullanım yoğunluklarına göre **rekabet gücü yüksek, rekabet gücü düşük ve rekabet gücü marjinal** sınırdadır bulunan sektörlerin gelişimi aşağıda özetlenmiştir.

##### III.1. 1. Rekabet Gücü Yüksek Sektörler

Faktör kullanım yoğunlukları göz önüne alınarak hazırlanan Ek Tablo 2 bulguları incelendiğinde, rekabet gücü yüksek sektörlerin sadece emek yoğun kategorisinde yer aldığı saptanmaktadır. Buna göre rekabet gücü yüksek sektörlerin temel olarak emek sektörlerden meydana geldiği, hammadde yoğun sektörler kategorisinde ise az sayıdaki sektörde rekabet gücünün yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre hammadde yoğun sektörlerden gıda ürünleri ve içecek, tütün ürünleri ve metalik olmayan diğer ürünlerde rekabet gücü yüksek saptanırken, emek yoğun sektörlerden de giyim eşyası ve tekstil ürünlerinde rekabet gücü yüksek tespit edilmiştir. Ülkemizin, ne yazık ki, farklılaştırılmış ve bilim bazlı sektörlerde rekabet gücü bulunmamaktadır.

##### III.1. 2. Rekabet Gücü Düşük Sektörler

Türkiye'nin faktör kullanım yoğunluklarına göre

rekabet gücü düşük sektörlerin başında teknoloji içeriği yüksek farklılaştırılmış ve bilim bazlı sektörler gelmektedir. Bu kategoride ülkemizin tüm alt sektörlerde rekabet gücünün son derece zayıf kaldığı farklı bir ifadeyle rekabet gücünün bulunmadığı saptanmıştır. Rekabet gücü düşük diğer bir kategori ise ölçek yoğun sektörlerden oluşmaktadır. Söz konusu bu kategoride basım ve yayım, kimyasal madde ve ürünler, kâğıt ve kâğıt ürünleri sektörlerinde rekabet gücünün de düşük kaldığı saptanmıştır. Hammadde yoğun sektörlerde ise kok kömürü, petrol ürünleri ve nükleer yakıt alt sektöründe rekabet gücü düşük tespit edilmiştir.

### III.1. 3.Rekabet Gücü Marjinal Sınırdaki Bulunan Sektörler

Rekabet gücü marjinal sınırdaki bulunan sektörlerin gelişimi incelendiğinde hammadde yoğun sektörler başta olmak üzere, tütün ürünleri, ağaç ve mantar ürünleri, plastik ve kauçuk ürünleri, ana metal sanayi, mobilya, metal eşya sanayi, bavul, saraçlık ve ayakkabı, elektrikli makine ve cihazları sektörlerinde rekabet gücünün marjinal sınırdaki bulunduğu tespit edilmiştir. Söz konusu bu sektörlerden tütün ürünleri, ağaç ve mantar ürünleri hammadde yoğun sektörler kategorisinde yer alırken, plastik ve kauçuk ürünleri ve ana metal sanayi ölçek yoğun sektörler kategorisinde yer almaktadır. Emek yoğun sektörler kategorisinde rekabet gücü marjinal sınırdaki bulunan sektörler ise metal eşya, bavul, saraçlık ve ayakkabı sektörleri olarak tespit edilmiştir. Rekabet gücü marjinal sınırdaki bulunan sektör olarak ise sadece elektrikli makine ve cihazlar sektörü tespit edilmiştir. Başka bir deyişle, rekabet gücü marjinal sektörlerin ağırlıklı olarak emek, ölçek ve hammadde yoğun sektörleri arasında dağılımı görülmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye ihracatında önemli ağırlığa sahip bulunan geleneksel sektörlerin ortak özelliği, düşük teknolojik içeriğe sahip olmaları ve standartlaşmış ürünler üretmeleri nedeniyle, uluslararası piyasalarda çok sayıda rakip çevre ülke ürünleri ile karşı karşıya bulunmalarıdır. Bu olgu fiyat rekabetini gündeme getirerek, dış ticaret hadlerinin ülkenin aleyhine gelişmesi ile sonuçlanmaktadır. Diğer taraftan Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) yükümlülükleri çerçevesinde, doğrudan parasal teşviklerin kaldırılması anılan bu sektörlerin önümüzdeki yıllarda daha da olumsuz etkilenecekleri bir sürecin doğmasına neden olurken, geleneksel

sektörlerde (mallarda) dış piyasa talep esnekliklerinin düşük olması nedeniyle, kurlar vasıtasıyla ortaya çıkan fiyat düşüşleri karşısında ihracat gelirleri düşmekte ve bu süreçten ödemeler dengesi ve cari işlemler dengesi olumsuz etkilenmektedir.

Sürdürülebilir bir dış ticaret ve cari açık için dış ticaret stratejisinin ana eksenini, düşük katma değerli geleneksel sektörlerden, yüksek katma değerli teknoloji düzeyi yüksek (talep artış hızının yüksek olduğu) sektörlerle yönelik yeniden yapılandırılarak, teknolojiye sağlanacak gelişmeler sayesinde elde edilecek verimlilik artışlarına (rekabet gücüne) dayalı olmalıdır. Başka bir deyişle, "üretim yapısını hızla değiştirerek, üretken sermaye stokunu nitel bir değişmeye uğratabilecek teknolojik değişimde, yeni ürünlerde, yeni üretim süreçlerinde, yeni tüketim alışkanlıklarında (Türel, 1989:354)" yapacağı değişikliklerle yakından ilintili bulunmaktadır. Türkiye'nin yakın bir gelecekte üretim yapısını teknolojik içeriği ve katma değeri yüksek sektörlerle kanallandırmaması durumunda, rekabet gücünde ve ihracat gelirlerinde önemli açmazlarla karşı karşıya kalarak, dış açık ve cari açık sorunu daha kalıcı bir yapıya dönüşebilecektir.

### IV. Göreli Fiyatlara Dayalı Rekabet Gücü Ve Bileşenleri

Üçüncü bölümde sektörel analiz için kullandığımız Balassa'nın (1965) yaklaşımı yanında, bu bölümün konusunu göreli fiyatlara dayalı rekabet gücü analizi oluşturmaktadır. Bunun için birim işgücü maliyeti ve bunun tersi olan rekabet gücü endeksini kullanıyoruz. Birim işgücü maliyetini (ULC) göstergesini üç farklı ögeye ayırtırmak olanaklıdır. Bu üç öge yerli fiyatlarla tanımlanan *reel ücretler* ( $W_r$ ), *reel döviz kuru* ( $RER$ ), ve  $VAL$  olarak tanımlanan emek verimliliğidir ( $L_p$ ). *Birim emek maliyeti* (ULC) bu üç ögeyi örtülü olarak içermektedir. Bu öğeleri açıkça içeren bir rekabet gücü göstergesini ULC'den türeterek inşa etmek mümkündür. Zira döviz kurları, ücret maliyetleri ve emek verimi rekabet gücündeki değişimleri etkileyen; ancak birbirinden önemli ölçülerde bağımsız etkenlerdir. Bu parametrelerin rollerini ayrı ayrı tartışmak yararlı olacaktır. Birim emek maliyeti (ULC) göstergesini bu üçlü ayırtırmaya dönüştürdüğümüzde;

$$ULC = [(W_r/RER)/(AP_L)] = [W_r/(RER * AP_L)].$$

Rekabet gücü göstergesini 1/ULC olarak yorumlarsak (birim emek maliyetinin tersi) rekabet gücü göstergesi;

$CI = [(RER * AP_L) / (Wr)]$  formuna dönüşecektir.

**Reel kur** hareketleri ülkenin rekabet gücünü etkileyen parametreler başında gelmektedir. Kısa dönemde ihracatı artırmanın, rakip ülkelerin ihracat performansının önüne geçmenin en etkili yöntemin reel devalüasyonlar olduğuna dair geleneksel bir görüş vardır. Bretton Woods sistemi “Komşunu Yoksullaştır” ifadesiyle de özetlenen bu anlayışla, rekabetçi devalüasyonların yaratabileceği uluslararası istikrarsızlıktan kaçınmaya öncelik vermiş, döviz kuru ayarlamaları bu nedenle IMF iznine bağlanmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde 1970’li yıllar genel olarak ithal ikamesinin uygulandığı yıllardır. İthal ikamesi dönem hem cari işlemlerin (dış ticaretin) hem de sermaye hareketlerinin denetim altında tutulduğu yıllardır. Bu birikim modelinde gelişmekte olan ve sanayileşmeyi hedefleyen ülkelerde ulusal paranın değerlenmesi bir handikap oluşturmamaktadır. Ucuzlayan döviz, ithalat kotaları ve yüksek gümrük tarifeleri sayesinde iç sanayiye tehdit etmemiştir (Boratav, 2004: 391-405).

1980’li ve izleyen yıllar ise gelişmekte olan ülkelerin, dış ticaret rejimlerini adım adım serbestleştirilerek ithal ikameci modelin terk edildiği ve ihracat öncelikli politikaların uygulandığı yıllardır. Serbestleşen dış ticaret rejimlerinde reel devalüasyonlar, ticarete açık sektörlerde ihracatı teşvik edip ithalatı caydırıcı etkide bulunmaktadır. Türkiye ekonomisinde 1980 devalüasyonu ile başlayıp 1988 yılına kadar süren ve “gerçekçi kur politikası” olarak adlandırılan dönem bu yaklaşımın özelliklerini taşımaktadır.

1990’lı yıllar ise 1980’li yıllardan önemli ölçüde farklılaşmıştır. 1990’lı yıllar ile birlikte genel olarak çevre ülkeler ödemeler dengesinin sermaye hesabını serbestleştirilmiş ve döviz kuru esas olarak sermaye giriş ve çıkışlarına bağlı hale gelmeye başlamıştır. Başka bir deyişle, artık bu ülkelerin aktif bir döviz kuru politika uygulama şansları neredeyse yok gibidir. 1990’lı yıllar ile birlikte ulusal paralar değerlenmekte, reel devalüasyonlar ancak krizler sonucu mümkün olmaktadır. Türkiye’nin

1994, 1998/1999 ve 2001 kriz yıllarında gündeme gelen devalüasyonlar bunun en temel kanıtıdır.

Rekabet gücünün analizinde kullandığımız diğer bir parametre ise **reel ücretlerdir**. Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi döviz kurunun bir dış ticaret politikası olarak kullanılmasını büyük ölçüde devre dışı bırakınca, kısa dönemli, palyatif bir çözüm yolu olarak ücretlerin düşürülmesi, ücretlerin bastırılması gündeme gelmiştir. Kısacası reel devalüasyonlar yolu ile uygulanan “Komşunu Yoksullaştır” politikalarının yerini “İşçini Yoksullaştır” politikaları almış gözükmemektedir (Boratav, 2004:391-405). Ancak bu politika da uygulamada sorunsuz işlememektedir. Türkiye ve benzeri ülkelerde de gözlemlendiği üzere ücret bastırılmalarını ücret patlamaları izlemektedir. Örneğin, Türkiye ekonomisinde 1980–1988 döneminde reel ücretler dramatik ölçülerde düşürülürken, 1989–1993 döneminde reel ücretler geçmiş yıllardaki kayıplarını telafi edecek düzeyde yükselmiştir. Ancak, 1994 yılında gündeme gelen kriz sonucunda ücretler tekrar baskı altına alınmıştır. Krizi izleyen yıllarda ücretler tekrar artmaya başlamış, 2001 krizi ile birlikte ücretler tekrar baskılanmıştır. Ancak 2000’li yıllarla birlikte ücretlerin düşüşüne dayalı rekabet gücü politikalarının tekrar gündemde olduğu görülmektedir

Ülkenin uluslararası rekabet gücüne etkide eden diğer bir parametre ise **verimlilik** düzeyidir. En basit tanımıyla, kişi başına katma değer olarak da tanımlanabilecek verimlilik düzeyindeki artışlar ülkenin rekabet gücünü artıran en temel parametredir. Başka bir deyişle, rekabet gücünün artışında anahtar kavram verimlilik artışlarıdır. Verimlilik artışları ise tempolu sabit sermaye yatırım artışları ile yakından ilgilidir. Sabit sermaye yatırımlarının düştüğü koşullarda verimlilik/rekabet gücündeki aşınma er geç ülkenin gündemine gelecektir (Boratav, 2004:391-405).

#### IV.1.Özel İmalat Sanayi Rekabet Gücünde Meydana Gelen Gelişmeler

Türkiye’nin uluslararası rekabet gücünün gelişmiş merkez ülkelerde gözlemlendiği üzere **ürün** ve **süreç yenilikleri** ile değil, birim işgücü maliyetlerine dayalı geliştiği bilinmektedir. Bu bağlamda Türkiye’nin birim işgücü maliyetlerinde ve buradan hareketle rekabet gücündeki gelişmeler bu bölümün konusunu oluşturmaktadır.

Dönemler ve yıllar itibariyle imalat sanayine ilişkin rekabet gücü ve birim işgücü maliyetlerinde meydana gelen gelişmeleri gösteren Tablo 1 ve Tablo 2 bulguları yanında Şekil 1 ve Şekil 2 birlikte incelendiğinde, birim işgücü maliyetinin 1983–88 döneminde yılda ortalama %12.80 oranında azaldığı, buna karşın rekabet gücünün yıllık ortalama %16.89 oranında arttığı görülmektedir. Bu dönemde rekabet gücünün yükselmesine en büyük katkının reel kurdan ve verimlilik ücret makasının

verimlilik lehine açılmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Dönem boyunca TL yıllık ortalama %7.32 oranında değer yitirirken, ortalama işgücü verimliliği yıllık ortalama düzeyde %8.59 oranında artış göstermiştir. Başka bir deyişle, 1980’li yıllarda gündeme gelen yeniden yapılanma politikaları sonucunda rekabet gücünü belirleyen tüm parametreler rekabet gücünü artırıcı (işgücü maliyetlerini düşürücü) yönde etkide bulunmuştur.

Tablo 1: Özel İmalat Sanayinde Rekabet Gücün Etkileyen Faktörler (1982:100)

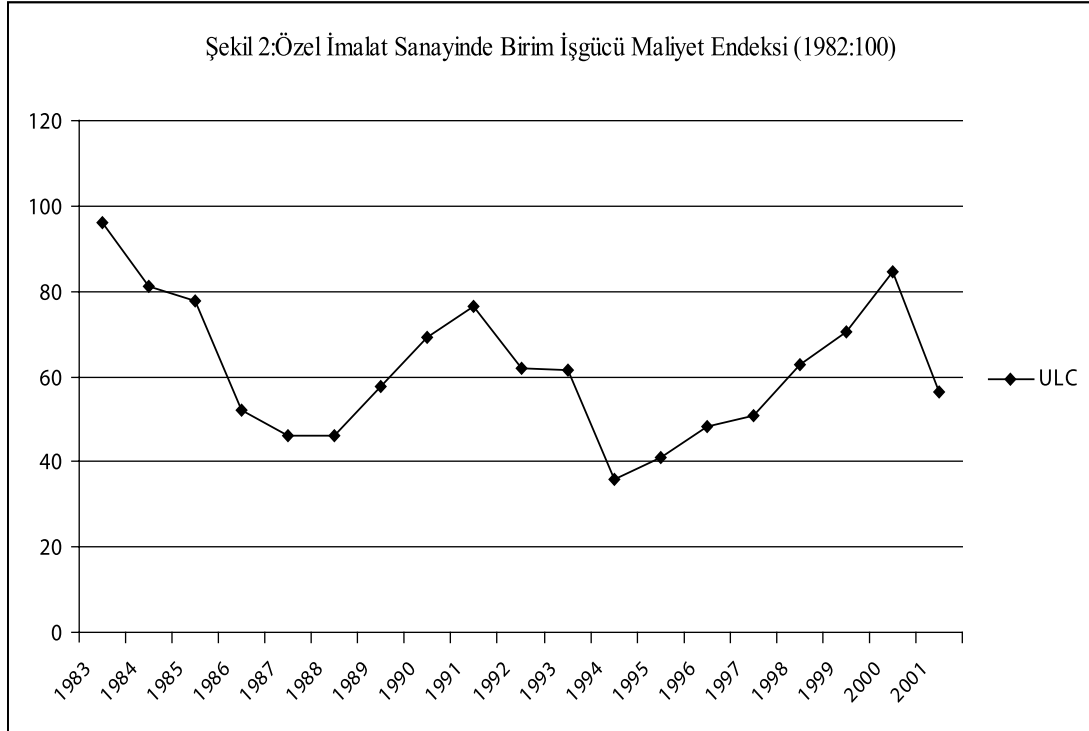
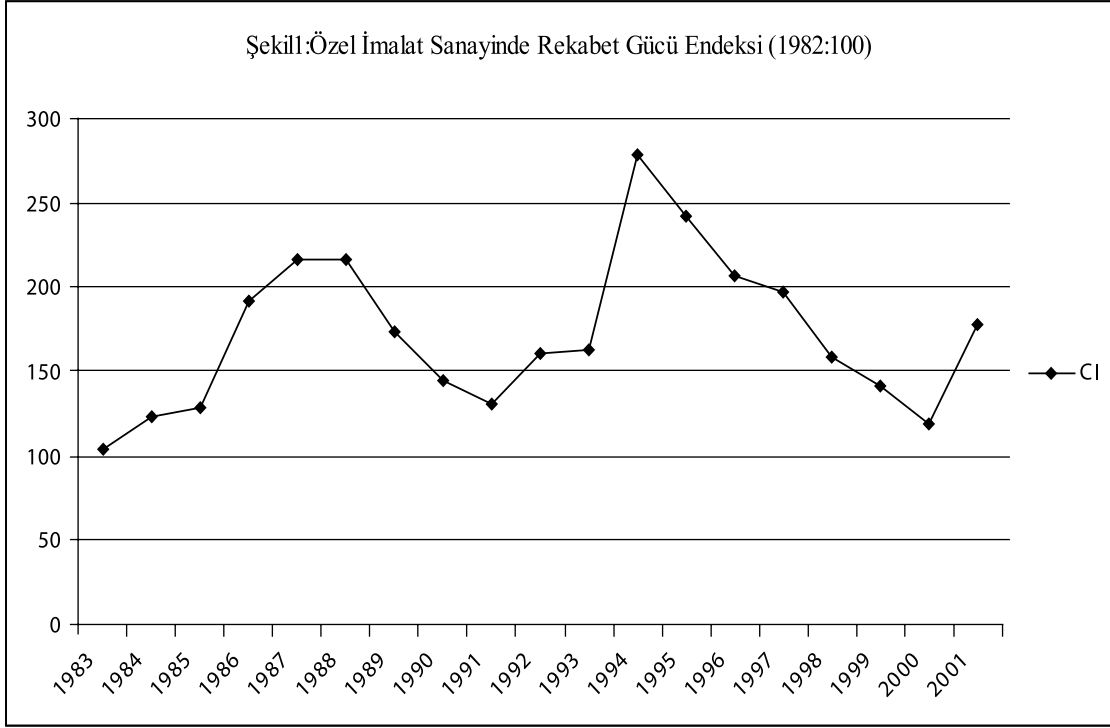
	RER(1)	RER(2)	APL	W r	CI	ULC
1983	96.4	103.7	97.8	97.2	104.3	95.9
1984	91.3	109.5	98.9	87.9	123.2	81.1
1985	92.0	108.7	102.9	86.8	128.8	77.6
1986	76.0	131.6	127.9	87.9	191.5	52.2
1987	69.5	143.9	148.6	99.0	215.9	46.3
1988	68.6	145.8	144.6	97.3	216.7	46.2
1989	74.5	134.2	140.2	108.2	173.9	57.5
1990	84.3	118.6	169.0	138.8	144.5	69.2
1991	86.3	115.9	203.5	180.6	130.5	76.6
1992	82.8	120.8	228.2	171.2	161.0	62.1
1993	92.6	108.0	268.8	178.7	162.4	61.6
1994	69.6	143.7	250.6	129.1	278.9	35.9
1995	75.4	132.6	238.9	130.6	242.6	41.2
1996	77.4	129.2	211.9	132.2	207.1	48.3
1997	82.4	121.4	225.3	139.0	196.7	50.8
1998	89.3	112.0	213.9	150.7	158.9	62.9
1999	92.8	107.8	227.5	173.1	141.6	70.6
2000	102.9	97.2	211.7	173.7	118.5	84.4
2001	84.8	117.9	212.2	141.0	177.5	56.3

*Kaynak ve Notlar: TÜİK ve TCMB verilerinden hareketle kendi hesaplamamız. Reel döviz kuru RER(1) TCMB’ne ait olup 1995:100 bazlı 1982:100 bazına dönüştürülmüştür. Tabloda ikinci sütunda gösterilen RER (2) endeksi birinci sütunda gösterilen reel kur endeksinin tersi alınarak (1/RER (1)) oluşturulmuştur. Başka bir deyişle, pay ile payda yer değiştirmiş, RER (1) endeksinden farklı olarak, endeks değerlerindeki yükseliş reel devalüasyonları, düşüşler ise revalüasyonları göstermektedir. İşgücüne ait kısmi verimlilik endeksi TEFE’nin imalat sanayi bileşeniyle indirgenirken, ücretler kişi başına reel ücretleri göstermekte olup, TEFE 1981:100 bazlı endeks ile indirgenmiştir. Analizin 2001 yılında bitmesinin nedeni TÜİK tarafından yapılan İmalat Sanayi İstatistikleri’nin en son 2001 yılını kapsamasından kaynaklanmaktadır.*

Tablo 2: Dönemler İtibariyle Özel İmalat Sanayinin Rekabet Gücü ve Birim İşgücü Maliyetleri (Yıllık Ortalama İndeks Değerleri) (1982:100)

	RER	APL	W r	CI	ULC
1983–88	123.9	120.1	92.7	163.4	66.6
1989–93	119.5	201.9	155.5	154.5	65.4
1994	143.7	250.6	129.1	278.9	35.9
1995–2000	116.7	221.5	149.9	177.6	59.7
2001	117.9	212.2	141.0	177.5	56.3

*Kaynak: Kendi hesaplamamız.*



1989–1993 dönemi ise bir önceki dönemle birçok açıdan karşıtlık göstermektedir. 1989 yılı ile başlayan yeni dönemde rekabet gücünün aşındığı, reel işgücü maliyetinin ise önemli ölçüde arttığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu dönemde rekabet gücünün düşmesinde sermaye hareketlerinin bir sonucu olarak doların reel fiyatındaki artış sonucu reel kurun yıllık ortalama %5.65 oranında

değer kazanması yanında reel ücretlerin yıllık ortalama %13.7 oranında artışı etkili olmuştur. Dönem boyunca emek veriminde artışlar bu olumsuz yapıyı değiştirmeye yetmemiş, bunun neticesinde birim işgücü maliyetleri yıllık ortalama %7.15 oranında artarken, rekabet gücü %4.42 oranında düşmüştür.

1994 yılı ekonomide önemli bir kriz yılını temsil ettiği için ayrı olarak incelenmiştir. Bu dönemde reel kur yıllık ortalama % 33.06 oranında değer kaybederken, işgücü verimliliği yıllık ortalama %6.77 oranında azalmıştır. Yıllık ortalama %27.76 oranında gerileyen reel ücretler dramatik ölçüde düşmüştür. 1994 yılında ulusal paranın önemli ölçüde devalüe edilmesi ve düşen reel ücretler sonucunda rekabet gücü önemli bir sıçrama gösterirken işgücü verimliliğinde meydana gelen düşüğe rağmen rekabet gücü önemli ölçüde artmıştır. Rekabet gücünün artışına paralel birim işgücü maliyetinin de %41.7 oranında düştüğü anlaşılmaktadır.

Çalışmada ele aldığımız diğer bir dönem olan 1995–2000 döneminde ise birim işgücü maliyetinin önemli ölçüde yükseldiği saptanmaktadır. Bu dönemde reel kur yıllık ortalama %6.28 oranında değer kazanırken, işgücü verimliliği %2.55 oranında düşmüştür. Ulusal paranın değerlendirilmesi ile birlikte düşen verimlilik ve artan ücretler, reel işgücü maliyetlerini artırırken, rekabet gücünün de önemli ölçüde gerilediği saptanmaktadır.

2001 yılında yaşanan kriz sonucunda gündeme gelen yüksek oranlı devalüasyon ve krizin etkisiyle ücretlerde yaşanan gerileme sonucunda rekabet gücünün bir önceki yıla göre %49.8 gibi yüksek bir oranda arttığı, buna koşut olarak da birim işgücü maliyetinin önemli ölçüde gerilediği anlaşılmaktadır.

Özetle, 1983–88 döneminde özel imalat sanayi rekabet gücü endeksi 104.3'den 216.7'ye (%107.7 oranında) artarken, birim işgücü maliyetinin %51.8 oranında düştüğü saptanmıştır. 1989–1993 döneminde rekabet gücünün düşmeye başladığı, bu düşüğe yükselen reel ücretler başta olmak üzere ulusal parada gözlenen değerlendirilmenin katkı yaptığı, verimlilikte gözlenen artışa rağmen rekabet gücünün düştüğü görülmektedir. 1994 yılında yaşanan kriz ve bunun sonucunda gündeme gelen yüksek oranlı devalüasyon ile birlikte ücretlerde gözlenen dramatik düşüş sonucunda rekabet gücünün 1993 yılına göre önemli ölçüde yükseldiği görülmektedir. Ancak 1994 yılından sonra verimlilik düzeyinde gözlenen düşüş ile birlikte, TL tekrar değerlendirilirken reel ücretler de yükselmeye başlamış bunun sonucunda rekabet gücü endeksi 1995–2000 döneminde 242,6'dan 118.5'e düşerken, birim işgücü maliyetinin ise 41,2'den 84,4'e çıktığı anlaşılmaktadır. 2001 yılında gündeme gelen kriz

sonucunda düşen ücretler ve gerçekleşen yüksek oranlı devalüasyon sonucunda rekabet gücü tekrar artmıştır.

Özel imalat sanayine ilişkin rekabet gücüne ilişkin bulgular da göstermektedir ki, rekabet gücünün tempolu olarak artması ve kalıcı olması için ana faktör verimlilik düzeyidir. Ücret bastırmalarına dayalı bir seçenek kalıcı olmamakta, ücret düşüşlerini yüksek oranlı ücret artışları izlemektedir. Rekabet gücünü etkileyen parametrelerden biri olan reel kur hareketleri de 1989 yılında ödemeler dengesi bilançosunda sermaye hesabının serbestleştirilmesi sonucunda giderek sermaye giriş ve çıkışlarına bağlı olmaya başlamıştır. Başka bir deyişle, 1990'lı ve sonraki yıllarda ulusal paranın değerlendirilmesi sermaye girişleri ile mümkün olurken, ulusal paranın değer yitirmesi krizler sonucunda gerçekleşmekte, reel kur değişkeni rekabet gücünde, denetlenemeyen dışsal bir değişkene dönüşmektedir. Bu bağlamda rekabet gücünün tempolu artmasının ve kalıcı olmasının en temel yolu verimlilik düzeyinde sağlanacak gelişmelerle yakından ilgilidir. Verimlilik düzeyi ise yüksek sabit sermaye yatırımları ve bunun sonucunda gerçekleşen teknolojik gelişmelere bağlıdır.

## VII. Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre Dış Ticaretin Yapısı

Bu bölümde faktör kullanım yoğunluklarından hareketle dış ticaretin analizi ve rekabet gücündeki gelişmelerin analizi hedeflenmektedir. Bilindiği üzere sanayide meydana gelen yapısal değişimin analizi için birçok göstergeden yararlanılabilir. Bunlar; *talep yapısına, teknoloji düzeyine ve faktör kullanım yoğunluklarına* göre yapılan sınıflandırmalara dayanmaktadır. Talep yapılarına göre yapılan tasnif *ara malı, yatırım ve tüketim mali* sınıflamasına dayanırken, teknoloji düzeyine göre yapılan analiz; *düşük, orta ve ileri teknoloji* sınıflandırılmasına dayanmaktadır. Faktör kullanım yoğunluklarına göre yapılan ayrıştırma ise *emek yoğun, kaynak yoğun, sermaye yoğun, ölçek yoğun, farklılaştırılmış ve bilim bazlı* sektörler altında incelenmektedir (Türel, 2003:26). Bu çalışmada *faktör kullanım yoğunlukları* kullanılarak Tablo 3'te gösterilen tasniften hareketle, ihracat ve ithalat parametrelerinde meydana gelen gelişmelerin analizini hedefliyoruz.



Tablo 3: Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre Sektörel Dış Ticaretin Tasnifi (ISIC, Rev.3)

<i>Hammadde Yoğun San.</i>	<i>Emek Yoğun San.</i>
Gıda ürünleri ve içecek (15)	Mobilya(36)
Tütün ürünleri (16)	Metal eşya sanayi (makine, teç. hariç) (28)
Ağaç ve mantar ürünleri (20)	Giyim eşyası (18)
Kok kömürü, petrol ürün. ve nuk. Yak (23)	Tekstil ürünleri (17)
Metalik olmayan diğer mineraller (26)	Bavul, saraçlık ve ayakkabı (19)
<i>Ölçek Yoğun San.</i>	<i>Farklılaştırılmış ve Bilim Bazlı San.</i>
Basım ve yayım (22)	Makina ve teçhizat imalatı (29)
Plastik ve kauçuk ürünleri (25)	Büro, muhasebe ve bilgi işlem mak. (30)
Kimyasal madde ve ürünler (24)	Elektrikli makina ve cihazlar (31)
Ana metal sanayi (27)	Haberleşme teçhizatı ve cihazları (32)
Motorlu kara taşıtları ve römork (34)	Tıbbi, hassas, optik aletler ve saat (33)
Kâğıt ve kâğıt ürünleri (21)	Yeniden değerlendirme (37)
Diğer ulaşım araçları (35)	

Kaynak: OECD'den (1996) hareketle tarafımızdan oluşturuldu.

## VII. 2. 1.Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre İhracatın Yapısı

Faktör kullanım yoğunluklarına göre ihracatın yapısını gösteren Ek Tablo 3 ve Ek Tablo 4 bulguları incelendiğinde, ülkemiz ihracatının ağırlıklı olarak emek, ölçek ve kaynak yoğun sektörlerle dayandığı görülmektedir: İmalat sanayi ihracatı içerisinde emek yoğun sektörlerin payında zaman içerisinde görece bir düşüş gözlenmekle birlikte, 2000'li yıllarda temel ihracatçı sektörlerin hâlâ emek yoğun sektörler olduğu görülmektedir. Buna göre 1990 yılında toplam imalat sanayi ihracatı içerisinde %47,7'lik bir paya sahip bulunan emek yoğun sektörlerin payı, 1990–2000 döneminde ağırlığını sürdürmüş, 2001 yılında %41,6'ya ve 2005 yılında ise %34,8 oranına gerilemiştir. Emek-Yoğun sektörlerin 1990–2005 döneminde imalat sanayi ihracatı içerisinde yıllık ortalama payı ise %44,9 olarak gerçekleşmiştir. Ek Tablo 3 incelendiğinde çarpıcı bulgulardan biri de, giyim eşyası ve tekstil ürünleri ihracatının imalat sanayi ihracatı içerisinde yıllık ortalama payının %40'lar gibi yüksek bir oranda saptanmasıdır. Kuşkusuz bu sonuç, Türkiye ihracatının ürün çeşitliliğine gidemediğini, temel ihracatçı ürünlerinin, ne yazık ki hâlâ emek ve kaynak yoğun sektörler olduğunu göstermektedir.

Emek yoğun sektörler için teknolojik yapısı görece yüksek, ikinci temel ihracatçı sektör olan ölçek yoğun sektörlerin 1990–2005 döneminde

toplam imalat sanayi ihracatı içerisindeki yıllık ortalama payının %29,1 oranında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan 1990–2005 döneminde ölçek yoğun sektörlerin toplam imalat sanayi ihracatı içerisindeki payının %30,2'den %36 oranına yükseldiği görülmektedir. Ölçek yoğun sektörler içerisinde iki temel sektörün ana metal sanayi ve motorlu kara taşıtları ve römork sektörü olduğu görülmektedir. Ana metal sanayinin toplam ihracat içerisindeki payı 1990–2005 döneminde %16,9 oranından %10'a gerilerken, motorlu kara taşıtlarının payının %1,7 oranından %14,9 oranına yükseldiği gözlenmektedir. Ancak özellikle motorlu kara taşıtları araçları ihracatının önemli ölçüde ithalata bağımlı olduğu göz önüne alınırsa, söz konusu sektörün cari işlemler dengesine katkısı sınırlı olmaktadır.

Kuşkusuz tüm bu sektörler arasında sanayileşmenin (kalkınmanın) en temel göstergesi olarak görülebilecek teknoloji içeriği en yüksek sektör grubu "farklılaştırılmış ve bilim bazlı" mallar kategorisidir. Sanayileşme; sanayi üretim yapısının emek ve kaynak yoğun üretim faaliyetlerinden bilim bazlı üretim faaliyetlerine yönelik teknolojik değişme süreci olarak tanımlanırsa, farklılaştırılmış ve bilim bazlı sektörlerin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Söz konusu kategoriye ilişkin ihracat bulguları incelendiğinde, toplam imalat sanayi ihracatı içerisinde ihracat payı en fazla artan kategori olmasına karşın, hâlâ %15'ler gibi son derece düşük bir oranda bulunduğu saptanmaktadır. Başka bir de-

yişle, Türkiye yakın bir gelecekte teknoloji içeriği yüksek sektörlerin üretim ve ihracat içerisindeki payını ileri bir noktaya taşıyamaması durumunda düşük katma değerli bir ihracat profili ile cari açık sorununu kalıcı bir biçimde çözme şansı bulunmamaktadır.

Yukarıda kısaca ifade ettiğimiz bulgular göz önüne alındığında, ülkemiz ihracatının az sayıda ürüne ve ağırlıklı olarak emek yoğun sektörler dayandığı saptanmaktadır. Bu olgu, Türkiye ekonomisinin, uluslararası işbölümü içerisindeki uzmanlaşma niteliğinin yarı-sanayileşmiş bir ekonomi özellikleri taşıdığını ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle, Türkiye imalat sanayinin ihracat yapısında modern teknoloji kullanan sektörler doğru köklü bir eğilimin yaşanmadığını, ihracatın teknolojik düzeyinin ortalama olarak düşük kaldığını, üretimin dışa bağımlı bir yapı sergilediğini göstermektedir. Bu bulgular da göstermektedir ki, Türkiye dışa açık ekonomi altında, “faktör donanımı çerçevesinde, neyi ucuza üretebiliyorsa onu üretmeye mahkum edilerek (Ekzen, 2006: 99)”, “yoksullaştırıcı büyüme” stratejisine sürüklenmiş gözükmektedir.

### VII.2.2.Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre İthalatın Yapısı

Faktör kullanım yoğunluklarına göre ithalatın yapısını gösteren Ek Tablo 5 ve Ek Tablo 6 bulguları incelendiğinde, Türkiye ekonomisinin ihracat yapısında olduğu gibi, ithalat yapısının da uluslararası işbölümüne uygun, çevre ülkelere özgün özellikler taşıdığı anlaşılmaktadır: İleri teknoloji ürünlerini ithal eden, buna karşın düşük teknoloji içerikli ürünleri ihraç eden bir ekonomi. Başka bir ifadeyle, Türkiye ithalatının esas olarak “ölçek yoğun” ve “farklılaştırılmış ve bilim bazlı” sektörler dayandığı, hammadde ve emek yoğun sektörlerde ithalat paylarının ise görece düşük kaldığı izlenmektedir.

Türkiye ekonomisi sanayileşme ve teknoloji alanında Cumhuriyet’in kuruluşundan günümüze kimi gelişmeler göstermiş olmasına karşın, teknoloji içeriği yüksek sektörlerde dışa bağımlı bir yapı sergilemektedir. Bu olgu Ek Tablo 5 ve Ek Tablo 6’da gösterilen ithalat verileri incelendiğinde açıkça izlenmektedir. Buna göre farklılaştırılmış ve bilim bazlı malların yıllık ortalama ithalat payı 1990–2005 döneminde görece azalmasına karşın, hâlâ %28’ler gibi yüksek bir oranda seyretmekte-

dir. Bu kategori içerisinde ithalat payı en yüksek sektörün makine ve teçhizat imalatı sektörü olduğu anlaşılmaktadır. Kuşkusuz burada olumlu bir gelişme olarak görülmesi gereken olgu, anılan sektörün 1990 yılında %20,1 olan ithalat payının 2005 yılında %13 oranına gerilemiş olmasıdır. Teknoloji içeriği en yüksek “farklılaştırılmış ve bilim bazlı” mallar kategorisinin azalan ithalat payına karşın, ölçek yoğun sektörlerin ithalat payının 1990–2005 döneminde %48 oranından %53 oranına yükseldiği görülmektedir. Ölçek yoğun sanayiler içerisinde ithalat payı en yüksek sektörün kimyasal madde ve ürünler sektörü olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre 1990 yılında %20,7 olan sektör ithalat payının, 2005 yılında görece bir düşüşle %18,6 oranına gerilediği izlenmektedir.

### VI.2. 3.Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre Dış Ticaret Dengesi

Faktör Kullanım yoğunluklarına göre dış ticaretin gelişimi incelendiğinde (Bkz. Ek Tablo 7), ülkemizin dış yapısının esas olarak emek ve hammadde yoğun sektörlerde fazla verdiği, buna karşın ölçek yoğun ve farklılaştırılmış ve bilim bazlı mallarda ise önemli düzeyde açıkla karşılaştığı saptanmaktadır. Buna göre 1990 yılında ülkemiz farklılaştırılmış ve bilim bazlı mallarda 4.8 milyar dolar civarında açık verirken, bu açığın önemli ölçüde yükselerek 2005 yılında 15.8 milyar dolara yükseldiği görülmektedir.

Faktör kullanım yoğunluklarına göre Türkiye’nin en fazla dış açık verdiği grubun ölçek yoğun sanayiler kategorisi olduğu, 1990 yılında 4.6 milyar dolar olan dış ticaret açığının zamanla dramatik ölçülerde artarak 2005 yılında 25.1 milyar dolar gibi yüksek bir değere ulaştığı görülmektedir.

Ülkemizin esas olarak emek yoğun sektörlerde fazla verdiği, 1990 yılında 3.8 milyar dolar olan dış ticaret fazlasının zamanla önemli ölçüde artarak 2005 yılında 15.1 milyar dolara yükseldiği saptanmaktadır.

Ülkemizin dış ticaret açığı en yüksek sektörler sıralamasında kimyasal madde ve ürünler sektörü ilk sırada yer alırken, bu sektörü makine ve teçhizat imalatı ve ana metal sanayi sektörleri izlemektedir. 1990 yılında kimyasal madde ve ürünleri sektörü 2.4 milyar dolar dış ticaret açığı ve-

rirken, dış ticaret açığının zamanla önemli ölçüde artarak 2005 yılında 14.7 milyar dolara çıktığı görülmektedir. Dış ticaret açığı sıralamasında ikinci sırada bulunan makine ve teçhizat dış ticaret açığı ise 1990–2005 döneminde 3 milyar dolardan 7.3 milyar dolara çıkmıştır. Türkiye'nin son yıllarda önemli dış açık veren sektörlerinden birinin de ana metal sanayi olduğu görülmektedir. 1990 verilerine göre 21.4 milyon dolar açık veren sektör 2005 yılına gelindiğinde 6.7 milyar dolar gibi yüksek bir açlıkla karşılaştığı görülmektedir.

Özetle, 1990 yılında 5.7 milyar dolar civarında gerçekleşen dış ticaret açığının 2005 yılında 25.4 milyar dolara yükseldiği bu açığa en büyük katkının ölçek yoğun ve bilim bazlı mallar tarafından yapıldığı görülmektedir. Sektörel düzeyde ise ana metal sanayi ve kimyasal madde ve ürünler sektörünün son yıllarda önemli düzeylere varan dış ticaret açıkları ile karşılaştıkları görülmektedir.

#### **VII.2. 4.Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre İhracatın İthalatı Karşılama Oranı**

Faktör kullanım yoğunluklarına göre ihracatın ithalatı karşılama oranları incelendiğinde, Türkiye ekonomisinin ağırlıklı olarak hangi sektörlerde uzmanlaştığı ve bunun bir sonucu olarak hangi sektörlerde dışa bağımlı bir yapı sergilediği açıklıkla izlenmektedir. Ek Tablo 8'de gösterilen ihracatın ithalatı karşılama oranları incelendiğinde, Türkiye'nin temel olarak emek ve hammadde yoğun sektörlerde uzmanlaştığı, söz konusu sektörlerde ülkemizin dışa bağımlı olmadığı, buna karşın teknoloji içeriği yüksek sektörlerin başında gelen farklılaştırılmış ve bilim bazlı mallar başta olmak üzere ölçek yoğun sektörlerde büyük ölçüde dışa bağımlı olduğu, söz konusu sektörlerde ihracatın ithalatı karşılama oranının %50'lerin altında bulunduğu saptanmaktadır.

İhracatın ithalatı karşılama oranlarının gelişimi sektörel düzeyde değerlendirildiğinde, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri ile birlikte tıbbi, hassas, optik aletler ve saat sektörlerinde ihracatın ithalatı karşılama oranı %10'un üzerinde gerçekleşirken, Türkiye'nin geleneksel sektörlerinde giyim eşyası ve tekstil ürünlerinde oldukça yüksek tespit edilmiştir (Bkz. Ek Tablo 8).

#### **VII.2.5.Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre İhracat, İthalat Payları ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı: Topulaştırılmış Bulgular**

Önceki bölümde faktör kullanım yoğunlukları kullanılarak sektörel düzeyde ihracat ve ithalat payları ile birlikte dış ticaret dengesinde ve ihracatın ithalatı karşılama oranlarında meydana gelen gelişmeler incelenmiş idi. Bu alt bölümde ise sektörel ayrıntıya girmeden toplulaştırılmış bulgulardan hareketle söz konusu parametrelerde meydana gelen gelişmelerin değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Ek Tablo 9'da toplu olarak gösterilen parametrelerin gelişimi incelendiğinde aşağıda belirtilen tespitlere ulaşılmıştır:

1. Türkiye ihracatı esas olarak emek yoğun sektörlerle dayalı bir yapı sergilemektedir. 1990-2005 döneminde emek yoğun sektörlerin ihracat payları %47.7 oranından %34.8 oranına düşmüş olmakla birlikte hala yüksek bir düzeyde seyretmektedir. Emek yoğun sektör ihracat paylarına hammadde yoğun sanayilerin ihracat paylarının eklenmesi halinde 2005 yılı itibarıyla bu iki grubun toplam ihracat içerisindeki payı %50.3 gibi yüksek bir oranda tespit edilmektedir. Başka bir ifadeyle ülkemizin toplam ihracatının yaklaşık yarısı teknolojik içeriği düşük sektör ihracatından oluşmaktadır.

2. Faktör kullanım yoğunluklarına göre ithalat paylarının gelişimi incelendiğinde, 2005 yılı değerlerine göre ölçek yoğun sektörlerin toplam ithalatın yarısına yakınına yakınına gerçekleştirdiği bu grubu farklılaştırılmış ve bilim bazlı malların izlediği görülmektedir. Başka bir deyişle, emek ve hammadde yoğun sektörlerin toplam ithalat payları %20'ler düzeyinde bulunurken teknoloji içeriği en yüksek grup olan farklılaştırılmış ve bilim bazlı sektörlerde %30'lar ve ölçek yoğun sektörlerin ithalat payı ise %50'ler oranında bulunmaktadır.

3. İhracatın ithalatı karşılama oranınızdaki gelişmelerin incelenmesi ülkenin dışa bağımlılığının profilini ortaya koymasından yararlıdır. Başka bir deyişle, söz konusu oranın 100'ün altında kalması durumunda ilgili sektörün dışa bağımlı geliştiği ve 100'ün üzerinde kalması durumunda ise söz konusu sektörün dışa bağımlı gelişmediği, önemli ölçüde ihracatçı sektör niteliği taşıdığı belirtilmelidir. Faktör kullanım yoğunlukları göz önüne alındığında ülkemizin emek ve hammadde yoğun sektörlerde önemli ölçüde iç dinamiklere

dayalı geliştigi, buna karşın başta farklılaştırılmış ve bilim bazlı mallar olmak üzere ölçek yoğun sanayilerde büyük ölçüde dışa bağımlı oldukları anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, ülkemizin sektörel yapısı ileri teknoloji içerikli sektörlerde dışa bağımlı gelişirken, ileri teknoloji gerektirmeyen emeğe dayalı sektörlerde iç dinamiklere dayalı gelişmektedir. Hiç kuşkusuz bu tablo Türkiye ekonomisinin önümüzdeki yıllarda mutlaka aşması gereken sorunların başında gelmektedir.

lirlerinde önemli açmazlarla karşı karşıya kalarak, dış açık ve cari açık sorunu daha yıkıcı bir duruma dönüşebilecektir.

### VIII. Sonuç

1980'li yıllarda gerçekleşen ihracat artışı büyük ölçüde görece fiyatlara dayandırılmış (reel ücretler ve tarımın ticaret hadleri ile birlikte ulusal paranın değeri de önemli ölçüde düşürülmüştür) ihracat artışının (rekabet gücünün) uzun dönemde en temel unsuru olan işgücü verimliliğinde önemli gelişmelerin sağlanamaması sonucunda 2000'li yıllarda ihracat performansı kalıcı ve dinamik bir platoya oturmadığı gibi, ihracatın kompozisyonu geleneksel sektörlerin dışına çıkamamıştır. Başka bir deyişle, düşük ücretlere dayalı bir ihracat stratejisi, temel olarak emek-yoğun sektörlerde dayanmakta, teknolojik gelişmeyi özendirerek bir sektörel gelişme gündeme gelmemektedir. Türkiye 2000'li yıllara gelindiğinde, emek-yoğun, düşük teknoloji içerikli mallar ihracatçısı bir ülke konumundan çıkmamış, emek yoğun sektörlerin payı 1990–2005 döneminin ortalaması olarak %45'ler gibi yüksek bir oranda tespit edilmiştir. Bu bağlamda, ülkemizin son yıllarda yaşadığı cari açık sorununa, sanayinin üretim ve dış ticaret yapısında köklü değişiklikler yapmadan kalıcı çözümler bulmak mümkün görünmemektedir.

Sürdürülebilir bir dış ticaret ve cari açık için dış ticaret stratejisinin ana eksenini, düşük katma değerli geleneksel sektörlerden, yüksek katma değerli üreten, teknoloji düzeyi yüksek (talep artış hızının yüksek olduğu) sektörlerle yönelik yeniden yapılandırılarak, teknolojiye sağlanacak gelişmeler sayesinde elde edilecek verimlilik artışlarına (rekabet gücüne) dayalı olmalıdır. Başka bir deyişle, üretim yapısını hızla değiştirerek, üretken sermaye stokunu nitel bir değişmeye uğratabilecek teknolojik değişimle ilintili bulunmaktadır. Türkiye, yakın bir gelecekte üretim yapısını teknolojik içeriği ve katma değeri yüksek sektörlerle kanallandıracak bir sanayileşme stratejisini hazırlayıp uygulamaması durumunda, rekabet gücünde ve ihracat ge-

### Kaynakça

BALASSA, Bela; (1965), "Traded Liberalization and "Revealed Comparative Advantage", *The Manchester School of Comparative Advantage*, *Weltwirtschaftliches Archiv*, 127, pp.265-280.

BORATAV, Korkut ; (2004), "Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Rekabet Gücü Göstergeleri", *Selim İLKİN, Orhan SİLİER, Murat GÜVENÇ (Ed.), İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.*

BORATAV, K ve Ergün, TÜRKCAN; (1993), *Türkiye'de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT'ler, İktisat Politikası Seçenekler (1.Baskı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.*

DPT; (2007), *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler(1923-2006), Ankara*

EKZEN, Nazif ; (2006), "AKP İktisat Politikaları:2002-2006", *Mülkiye, Cilt: XXX, 252, ss.85-99.*

ESER, Uğur ; (1993), *Türkiye'de Sanayileşme (1.Basım), Ankara: İmge Kitabevi.*

EŞİYOK, B. Ali; (2001a), *Türkiye Ekonomisinde Sabit Sermaye Yatırımlarının Gelişimi ve İhracatı Yapısı, Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü Yayını, GA-01-5-10, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Matbaası*

----(2001b), *Türkiye Ekonomisinde Sabit Sermaye Yatırımlarının Gelişimi ve İhracatın Yapısı, Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü Yayını, GA-01-5-10, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Matbaası.*

----(2002), *Türkiye Ekonomisinde İhracata Dayalı Büyüme Modeli ve İmalat Sanayinin Yapısı, Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü Yayını, GA-02-6-15, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Matbaası*

FERTÖ, Imre and Lionel J, HUBBARD; (2003), "Revealed Comparative Advantage and Competitiveness in Hungarian Agri- Food Sectors", *World Economy*, 26(2), pp.247-259.

IMD; (2006), *The World Competitiveness Yearbook, Lusanne*

IMD; (2007), *The World Competitiveness Yearbook, Lusanne*

LIESNER, H.H ; (1958), "The European Common Market and British Industry", *Economic Journal*, 68, pp.302- 316.

OECD; (1996), *Technology Productivity and Job Creation, Paris.*

TAYMAZ, Erol ;(1998), "Türkiye İmalat Sanayinde Teknolojik Değişme ve İstihdam", *Tuncer Bulutay (der.), Teknoloji ve İstihdam, Ankara: TÜİK Yayınları, ss.181-217.*

---- (2001), *Ulusal Yenilik Sistemi Türkiye İmalat Sanayinde Teknolojik Değişim ve Yenilik Süreçleri, Ankara: TÜBİTAK/TTGV/DİE.*

----(1987), "Türkiye'de Sanayinin Gelişimine Genel Bakış", *1987 Sanayi Kongresi Bildirileri,*

*Ankara: TMMOB Makine Mühendisleri Odası Yayını, pp.1-22.*

TÜREL, Oktar; (1989), "1980'li Yıllar Türkiye'sinde Büyüme ve İktisadi Konjonktür Üzerine Bir Sentez Denemesi", *T. Bulutay*

(der.), *Sadun Aren'e Armağan, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları, ss.335-355.*

TÜİK, *Çeşitli Yıllara Ait İmalat Sanayi İstatistikleri, Ankara.*

VOLLRATH, T. L; (1991), "A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Economic and Social Studies, 33, pp.99-123.

Ek Tablo 1: Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre Rekabet Gücündeki Gelişmeler (RCA Değerleri)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Orta.
<b>Hammadde Yoğun Sanayiler</b>	<b>40.2</b>	<b>41.9</b>	<b>44.4</b>	<b>46.9</b>	<b>46.2</b>	<b>47.5</b>	<b>46.1</b>	<b>60.6</b>	<b>57.0</b>	<b>43.8</b>	<b>29.9</b>	<b>28.6</b>	<b>22.3</b>	<b>29.3</b>	<b>36.0</b>	<b>37.0</b>	<b>41.1</b>
15 Gıda ürünleri ve içecek	269.2	84.6	72.2	90.2	68.8	54.9	63.1	87.2	82.8	84.9	101.2	81.3	52.8	71.0	86.5	101.8	90.8
16 Tütün ürünleri	-314.0	-250.7	-140.7	-85.6	-17.9	202.6	137.1	151.5	90.2	101.8	160.1	83.2	97.9	66.4	36.7	58.4	23.6
20 Ağaç ve mantar ürünleri	17.1	-7.0	-22.6	-87.6	12.9	5.3	-4.9	-7.6	-33.8	-29.5	-64.0	15.7	-5.0	-27.4	-37.2	-54.0	-20.6
23 Kok kömürü, petrol ürün. nük. yakıt	44.8	-38.4	-52.8	-86.2	-76.5	-60.5	-86.9	-131.4	-89.5	-104.3	-160.3	-133.8	-97.9	-86.2	-72.3	-46.8	-79.9
26 Metalik olmayan diğer mineraller	71.1	111.6	113.2	119.3	112.5	108.7	108.3	131.0	114.5	121.7	151.2	145.8	147.6	147.7	147.3	129.3	123.8
<b>Ölçek Yoğun Sanayiler</b>	<b>-45.9</b>	<b>-48.8</b>	<b>-59.9</b>	<b>-58.4</b>	<b>-48.6</b>	<b>-64.0</b>	<b>-54.7</b>	<b>-58.6</b>	<b>-63.2</b>	<b>-50.0</b>	<b>-53.6</b>	<b>-41.0</b>	<b>-42.6</b>	<b>-47.0</b>	<b>-38.8</b>	<b>-38.7</b>	<b>-50.9</b>
22 Basım ve yayım	-117.3	-139.1	-64.3	-64.4	-81.5	-109.8	-47.7	-82.4	-86.4	-82.6	-122.4	-151.4	-120.7	-109.4	-93.4	-103.6	-98.5
25 Plastik ve kauçuk ürünleri	-112.0	3.6	6.4	6.6	17.5	26.6	7.4	18.9	13.3	7.2	26.5	27.1	21.5	24.8	30.9	46.4	10.8
24 Kimyasal madde ve ürünler	-81.0	-94.8	-107.6	-103.6	-115.1	-123.5	-118.3	-111.0	-123.2	-135.3	-120.6	-139.5	-149.6	-153.7	-147.8	-151.1	-123.5
27 Ana metal sanayi	42.4	36.1	31.3	42.7	46.4	17.5	33.3	31.5	15.2	23.3	9.7	-8.7	-16.8	-40.4	-18.6	-37.2	13.0
34 Motorlu kara taşıtları ve römork	-154.0	-132.9	-122.1	-127.3	-56.3	-37.2	-55.1	-112.4	-93.2	-37.1	-68.0	31.2	41.6	6.2	0.9	12.7	-56.5
21 Kağıt ve kağıt ürünleri	-41.6	-130.2	-137.8	-174.1	-113.5	-159.0	-134.8	-114.5	-125.1	-143.7	-139.8	-105.2	-99.7	-105.2	-102.0	-96.5	-120.2
35 Diğer ulaşım araçları	-166.7	-133.4	-154.7	-247.8	-222.7	-245.8	-182.0	-110.4	-74.4	6.9	3.6	-23.5	-39.2	91.0	-3.7	19.3	-92.7
<b>Emek Yoğun Sanayiler</b>	<b>188.2</b>	<b>194.7</b>	<b>189.6</b>	<b>186.8</b>	<b>157.5</b>	<b>161.4</b>	<b>149.4</b>	<b>152.9</b>	<b>156.3</b>	<b>158.9</b>	<b>162.9</b>	<b>131.5</b>	<b>124.5</b>	<b>131.9</b>	<b>131.7</b>	<b>131.3</b>	<b>156.8</b>
36 Mobilya	-64.0	-61.3	-54.3	-18.8	-1.4	-12.7	-1.1	-1.1	13.9	41.0	58.6	38.3	40.6	54.1	65.0	80.3	11.1
28 Metal eşya sanayi	-11.6	-48.4	-25.4	-18.7	-27.7	-3.8	-18.6	-13.4	3.8	9.3	27.1	-4.6	5.4	51.0	63.5	63.7	3.2
18 Giyim eşyası	556.4	522.0	502.9	483.5	444.8	463.0	365.3	338.4	344.3	354.3	356.3	309.5	315.6	312.4	304.2	297.4	391.9
17 Tekstil ürünleri	234.4	209.4	192.0	175.3	141.1	135.0	142.8	150.6	157.0	159.0	146.2	120.3	100.0	102.1	104.8	110.3	148.8
19 Bavul, sarafık ve ayakkabı	-129.3	6.7	25.7	23.5	28.8	8.1	9.4	36.5	37.3	23.6	5.1	-11.3	-23.0	-19.8	-33.5	-50.4	-3.9
<b>Farklılaştırılmış ve Bilim Bazlı S.</b>	<b>-170.0</b>	<b>-162.3</b>	<b>-151.5</b>	<b>-149.4</b>	<b>-145.9</b>	<b>-127.8</b>	<b>-122.3</b>	<b>-121.1</b>	<b>-108.9</b>	<b>-109.3</b>	<b>-92.1</b>	<b>-85.7</b>	<b>-75.6</b>	<b>-67.1</b>	<b>-63.4</b>	<b>-62.4</b>	<b>-113.4</b>
29 Makine ve teçhizat imalatı	-236.9	-214.6	-194.5	-186.3	-169.1	-155.3	-161.6	-150.4	-141.4	-104.9	-89.6	-102.4	-93.1	-73.3	-67.4	-60.6	-137.6
30 Büro, muhasebe ve bilgi iş.mak.	-221.4	-296.5	-310.5	-342.9	-340.3	-380.3	-304.7	-290.7	-272.1	-264.1	-268.1	-257.5	-300.9	-316.5	-322.4	-325.5	-300.9
31 Elektrikli makine ve cihazlar	-55.5	-88.1	-58.9	-46.7	-53.7	-11.0	8.6	-13.9	-28.9	-45.6	-11.3	-3.6	-27.0	-28.5	-40.0	-46.4	-34.4
32 Haberteşme teçhizatı ve cihazları	-78.4	-80.2	-84.6	-86.5	-104.8	-99.7	-93.2	-87.4	-50.9	-104.5	-87.4	-58.3	-18.9	-21.5	-15.2	-6.6	-67.4
33 Tıbbi, hassas, optik aletler ve saat	-334.2	-307.0	-265.3	-279.9	-298.1	-281.9	-236.5	-241.8	-230.6	-246.1	-233.2	-243.4	-235.9	-218.2	-217.2	-227.0	-256.0

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle kendi hesaplamamız.

Ek Tablo 2: Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre Rekabet Gücü Yüksek, Düşük ve Marjinal Sınırdaki Bulunan Sektörler (RCA Değerleri)  
Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre Rekabet Gücü Yüksek Sektörler

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Orta.
15 Gıda ürünleri ve içecek	269.2	84.6	72.2	90.2	68.8	54.9	63.1	87.2	82.8	84.9	101.2	81.3	52.8	71	86.5	101.8	90.8
16 Tütün ürünleri	-314	-250.7	-140.7	-85.6	-17.9	202.6	137.1	151.5	90.2	101.8	160.1	83.2	97.9	66.4	36.7	58.4	23.6
26 Metalik olmayan diğer mineraller	71.1	111.6	113.2	119.3	112.5	108.7	108.3	131	114.5	121.7	151.2	145.8	147.6	147.7	147.3	129.3	123.8
18 Giyim eşyası	556.4	522	502.9	483.5	444.8	463	365.3	338.4	344.3	354.3	356.3	309.5	315.6	312.4	304.2	297.4	391.9
17 Tekstil ürünleri	234.4	209.4	192	175.3	141.1	135	142.8	150.6	157	159	146.2	120.3	100	102.1	104.8	110.3	148.8
<b>Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre Rekabet Gücü Düşük Sektörler</b>																	
23 Kok kömürü, petrol ürün. nük. yakıt	44.8	-38.4	-52.8	-86.2	-76.5	-60.5	-86.9	-131.4	-89.5	-104.3	-160.3	-133.8	-97.9	-86.2	-72.3	-46.8	-79.9
22 Basım ve yayım	-117.3	-139.1	-64.3	-64.4	-81.5	-109.8	-47.7	-82.4	-86.4	-82.6	-122.4	-151.4	-120.7	-109.4	-93.4	-103.6	-98.5
24 Kimyasal madde ve ürünler	-81	-94.8	-107.6	-103.6	-115.1	-123.5	-118.3	-111	-123.2	-135.3	-120.6	-139.5	-149.6	-153.7	-148	-151.1	-123.5
21 Kâğıt ve kâğıt ürünleri	-41.6	-130.2	-137.8	-174.1	-113.5	-159	-134.8	-114.5	-125.1	-143.7	-139.8	-105.2	-99.7	-105.2	-102	-96.5	-120.2
29 Makine ve teçhizat imalatı	-236.9	-214.6	-194.5	-186.3	-169.1	-155.3	-161.6	-150.4	-141.4	-104.9	-89.6	-102.4	-93.1	-73.3	-67.4	-60.6	-137.6
30 Büro, muhasebe ve bilgi iş.mak.	-221.4	-296.5	-310.5	-342.9	-340.3	-380.3	-304.7	-290.7	-272.1	-264.1	-268.1	-257.5	-300.9	-316.5	-322	-325.5	-300.9
32 Haberleşme teçhizatı ve cihazları	-78.4	-80.2	-84.6	-86.5	-104.8	-99.7	-93.2	-87.4	-50.9	-104.5	-87.4	-58.3	-18.9	-21.5	-15.2	-6.6	-67.4
33 Tıbbi, hassas, optik aletler ve saat	-334.2	-307	-265.3	-279.9	-298.1	-281.9	-236.5	-241.8	-230.6	-246.1	-233.2	-243.4	-235.9	-218.2	-217	-227	-256
<b>Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre Rekabet Gücü Marjinal Sınırdaki Bulunan Sektörler</b>																	
20 Ağaç ve mantar ürünleri	17.1	-7	-22.6	-87.6	12.9	5.3	-4.9	-7.6	-33.8	-29.5	-64	15.7	-5	-27.4	-37.2	-54	-20.6
25 Plastik ve kauçuk ürünleri	-112	3.6	6.4	6.6	17.5	26.6	7.4	18.9	13.3	7.2	26.5	27.1	21.5	24.8	30.9	46.4	10.79
27 Ana metal sanayi	42.4	36.1	31.3	42.7	46.4	17.5	33.3	31.5	15.2	23.3	9.7	-8.7	-16.8	-40.4	-18.6	-37.2	12.98
36 Mobilya	-64	-61.3	-54.3	-18.8	-1.4	-12.7	-1.1	-1.1	13.9	41	58.6	38.3	40.6	54.1	65	80.3	11.07
28 Metal eşya sanayi	-11.6	-48.4	-25.4	-18.7	-27.7	-3.8	-18.6	-13.4	3.8	9.3	27.1	-4.6	5.4	51	63.5	63.73	22.5
19 Bavul, saraçlık ve ayakkabı	-129.3	6.7	25.7	23.5	28.8	8.1	9.4	36.5	37.3	23.6	5.1	-11.3	-23	-19.8	-33.5	-50.4	-3.913
31 Elektrikli makine ve cihazlar	-55.5	-88.1	-58.9	-46.7	-53.7	-11	8.6	-13.9	-28.9	-45.6	-11.3	-3.6	-27	-28.5	-40	-46.4	-34.41

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle kendi hesaplamamız.

Ek Tablo 3: Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre İmalat Sanayinde İhracatın Yapısı (%)(ISIC, Rev.3)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Ort.
<b>Hammadde Yoğun Sanayiler</b>	<b>15.6</b>	<b>18.2</b>	<b>17.1</b>	<b>15.9</b>	<b>17</b>	<b>17</b>	<b>16.8</b>	<b>16.3</b>	<b>14.2</b>	<b>13.4</b>	<b>12.5</b>	<b>12.6</b>	<b>11.9</b>	<b>12.1</b>	<b>12.3</b>	<b>14.3</b>	<b>14.8</b>
15 Gıda ürünleri ve içecek	8.3	10.9	10.4	10.2	11.1	10.8	10.8	10.6	8.6	7.3	6.2	6.2	4.9	5.3	5.6	6.2	8.34
16 Tütün ürünleri	0.3	0.1	0.3	0.4	0.2	0.7	0.5	0.5	0.4	0.4	0.5	0.3	0.3	0.2	0.1	0.2	0.34
20 Ağaç ve mantar ürünleri	0.3	0.3	0.3	0.2	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.2	0.4	0.4	0.4	0.3	0.4	0.33
23 Kok kömürü, petrol ürün. ve nük. Y.	2.8	2.6	1.9	1.3	1.5	1.5	1.3	0.8	1	1.3	1.2	1.5	2	2.1	2.3	3.7	1.8
26 Metalik olmayan diğer mineraller	3.9	4.4	4.3	3.7	3.7	3.6	3.9	4	4	4	4.4	4.3	4.4	4.1	3.9	3.9	4.03
<b>Ölçek Yoğun Sanayiler</b>	<b>30.2</b>	<b>26.7</b>	<b>25.6</b>	<b>27.6</b>	<b>28.3</b>	<b>26.3</b>	<b>25.7</b>	<b>25.9</b>	<b>24.1</b>	<b>27.7</b>	<b>28.8</b>	<b>32.2</b>	<b>31</b>	<b>32.1</b>	<b>37</b>	<b>36</b>	<b>29.1</b>
22 Basım ve yayım	0.1	0.1	0.2	0.4	0.3	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.1	0.1	0.1	0.2	0.1	0.18
25 Plastik ve kauçuk ürünleri	1.2	2	2.2	2.1	2.3	2.6	2.5	2.7	2.9	2.8	3.1	3.3	3.2	3.3	3.3	3.6	2.69
24 Kimyasal madde ve ürünler	9.2	7.6	6.7	6	6.2	6	5.6	5.9	5.4	5.2	5.5	5.2	4.7	4.4	4.3	4.1	5.75
27 Ana metal sanayi	16.9	13.8	12.5	15.5	15	11.9	11.2	11.4	9.3	8.9	9.1	10.2	9.7	8.7	11.4	10	11.6
34 Motorlu kara taşıtları ve römork	1.7	1.7	2.3	2.6	3.1	4.3	4.8	3.6	4.1	6.8	6.9	9.3	10.7	12.3	14.8	14.9	6.49
21 Kağıt ve kağıt ürünleri	0.6	0.6	0.5	0.4	0.7	0.7	0.6	0.7	0.6	0.6	0.6	0.8	0.9	0.8	0.8	0.8	0.67
35 Diğer ulaşım araçları	0.6	0.9	1.1	0.7	0.7	0.6	0.8	1.5	1.6	3.2	3.5	3.3	1.6	2.4	2.3	2.5	1.71
<b>Emek Yoğun Sanayiler</b>	<b>47.7</b>	<b>47.4</b>	<b>49.4</b>	<b>48.9</b>	<b>46.5</b>	<b>48.1</b>	<b>47</b>	<b>47.3</b>	<b>49.2</b>	<b>46.5</b>	<b>45.1</b>	<b>41.6</b>	<b>42.1</b>	<b>40.9</b>	<b>36.3</b>	<b>34.8</b>	<b>44.9</b>
36 Mobilya	0.4	0.4	0.5	0.7	0.8	0.9	1.2	1.3	1.6	2.1	2.5	2.4	2.8	2.9	3	3.3	1.68
28 Metal eşya sanayi (mak. teç. hariç)	1.5	1.5	1.9	1.7	1.6	1.8	2	2	2.5	2.4	2.2	2.4	2.5	3.2	3.7	3.9	2.3
18 Giyim eşyası	24.4	23.6	24.5	24.7	20.6	22.9	20.2	19.6	19.2	17.4	16.4	14.7	15.3	13.9	15.7	14.4	19.2
17 Tekstil ürünleri	20.6	21	21.4	20.7	22	21.5	22.6	23.1	24.8	23.9	23.3	21.4	20.9	20.3	13.4	12.7	20.9
19 Bavul, saraçlık ve ayakkabı	0.8	0.9	1	1.1	1.4	0.9	1.1	1.3	1.1	0.8	0.7	0.7	0.6	0.7	0.6	0.5	0.89
<b>Farklılaştırılmış ve Bilim Bazlı S.</b>	<b>6.5</b>	<b>7.7</b>	<b>7.9</b>	<b>7.6</b>	<b>8.2</b>	<b>8.6</b>	<b>10.4</b>	<b>10.5</b>	<b>12.5</b>	<b>12.3</b>	<b>13.6</b>	<b>13.6</b>	<b>15.1</b>	<b>14.9</b>	<b>14.4</b>	<b>14.8</b>	<b>11.2</b>
29 Makine ve teçhizat imalatı	1.9	2.3	2.8	3	3.4	3.7	4.2	4.5	4.8	5.3	5.6	5.7	6.5	7.4	6.6	7.1	4.68
30 Büro, muhasebe ve bilgi iş.mak.	0.2	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2	0.3	0.2	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1	0.14
31 Elektrikli makine ve cihazlar	1.7	2.1	2.6	2.5	2.6	3	3.8	3.2	3.2	2.9	3.3	3.6	3.2	2.8	2.6	2.8	2.87
32 Haberleşme teçhizatı ve cihazları	2.3	2.7	1.9	1.5	1.4	1.3	1.6	2	3.6	3.2	3.8	3.5	4.7	4.4	4.8	4.6	2.96
33 Tıbbi, hassas, optik aletler ve saat	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.26
37 Yeniden değerlendirme	0.3	0.3	0.2	0.2	0.5	0.4	0.4	0.4	0.4	0.3	0.4	0.3	0.3	0	0	0	0.28
<b>GENEL TOPLAM</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle kendi hesaplamamız.



Ek Tablo 4: Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre İhracatın Yapısı (Milyon Dolar)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
<b>Hammaddede Yoğun Sanayiler</b>	<b>1,611</b>	<b>1,948</b>	<b>2,104</b>	<b>2,037</b>	<b>2,641</b>	<b>3,241</b>	<b>3,402</b>	<b>3,763</b>	<b>3,396</b>	<b>3,180</b>	<b>3,444</b>	<b>3,854</b>	<b>4,237</b>	<b>5,639</b>	<b>7,313</b>	<b>9,849</b>
15 Gıda ürünleri ve içecek	858	1,162	1,275	1,311	1,728	2,063	2,194	2,454	2,057	1,744	1,836	2,016	1,881	2,650	3,349	4,272
16 Tütün ürünleri	26	16	31	53	38	141	100	124	84	96	123	81	100	90	78	122
20 Ağaç ve mantar ürünleri	35	27	32	28	61	69	69	75	71	69	63	109	119	146	204	250
23 Kok kömürü, petrol ürün. ve nükl. Y.	290	277	231	171	237	277	259	179	241	315	301	416	670	954	1,364	2,519
26 Metalik olmayan diğer mineraller	401	465	534	473	577	690	780	931	944	956	1,121	1,231	1,468	1,800	2,317	2,687
<b>Ölçek Yoğun Sanayiler</b>	<b>3,130</b>	<b>2,858</b>	<b>3,150</b>	<b>3,532</b>	<b>4,399</b>	<b>5,028</b>	<b>5,206</b>	<b>5,989</b>	<b>5,750</b>	<b>6,590</b>	<b>7,260</b>	<b>9,232</b>	<b>10,387</b>	<b>14,184</b>	<b>22,032</b>	<b>24,789</b>
22 Basım ve yayım	11	11	30	46	39	27	48	40	41	48	43	43	49	67	82	105
25 Plastik ve kauçuk ürünleri	120	216	269	268	354	502	510	621	685	668	782	941	1,085	1,464	1,959	2,486
24 Kimyasal madde ve ürünler	950	816	826	767	967	1,155	1,132	1,363	1,277	1,235	1,398	1,481	1,581	1,926	2,556	2,818
27 Ana metal sanayi	1,745	1,479	1,537	1,978	2,330	2,279	2,258	2,628	2,228	2,104	2,247	2,921	3,239	3,884	6,816	6,888
34 Motorlu kara taşıtları ve römork	178	183	289	335	488	821	977	830	985	1,616	1,745	2,657	3,603	5,437	8,813	10,226
21 Kağıt ve kağıt ürünleri	60	59	60	50	108	126	126	154	150	149	164	242	303	367	457	559
35 Diğer ulaşım araçları	67	95	141	89	113	118	155	354	384	771	882	948	529	1,037	1,349	1,707
<b>Emek Yoğun Sanayiler</b>	<b>4,932</b>	<b>5,061</b>	<b>6,067</b>	<b>6,256</b>	<b>7,213</b>	<b>9,173</b>	<b>9,520</b>	<b>10,947</b>	<b>11,748</b>	<b>11,057</b>	<b>11,513</b>	<b>12,005</b>	<b>14,239</b>	<b>18,099</b>	<b>21,637</b>	<b>23,960</b>
36 Mobilya	43	46	65	91	127	171	249	300	379	487	631	719	945	1,315	1,771	2,238
28 Metal eşya san. (makine, teç. hariç)	152	157	231	218	252	345	402	454	588	559	661	734	932	1,503	2,200	2,685
18 Giyim eşyası	2,530	2,518	3,016	3,164	3,200	4,368	4,083	4,539	4,590	4,142	5,417	5,398	6,615	8,154	9,340	9,925
17 Tekstil ürünleri	2,129	2,242	2,629	2,644	3,420	4,109	4,565	5,354	5,921	5,687	4,614	4,944	5,533	6,841	7,998	8,743
19 Bavul, saraçlık ve ayakkabı	78	98	127	138	216	180	221	299	272	181	190	212	214	286	328	370
<b>Farklılaştırılmış ve Bilim Bazlı M.</b>	<b>646</b>	<b>789</b>	<b>938</b>	<b>940</b>	<b>1,194</b>	<b>1,568</b>	<b>2,021</b>	<b>2,339</b>	<b>2,886</b>	<b>2,849</b>	<b>3,301</b>	<b>3,735</b>	<b>4,838</b>	<b>6,457</b>	<b>8,598</b>	<b>10,215</b>
29 Makine ve teçhizat imalatı	194	251	341	384	532	705	855	1,036	1,150	1,259	1,376	1,564	2,078	3,119	3,913	4,865
30 Büro, muhasebe ve bilgi iş.mak.	20	17	16	10	11	10	21	29	43	60	63	53	40	41	52	70
31 Elektrikli makine ve cihazlar	175	220	314	326	409	569	772	744	756	693	825	1,038	1,057	1,221	1,576	1,933
32 Haberleşme teçhizatı ve cihazları	242	284	238	195	211	253	317	470	862	771	962	1,002	1,575	1,948	2,883	3,150
33 Tıbbi, hassas, optik aletler ve saat	16	17	29	25	31	31	57	61	75	67	75	77	89	129	173	198
<b>GENEL TOPLAM</b>	<b>10,319</b>	<b>10,655</b>	<b>12,258</b>	<b>12,764</b>	<b>15,447</b>	<b>19,010</b>	<b>20,149</b>	<b>23,038</b>	<b>23,781</b>	<b>23,675</b>	<b>25,518</b>	<b>28,826</b>	<b>33,702</b>	<b>44,378</b>	<b>59,579</b>	<b>68,813</b>

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle kendi hesaplamamız.

Ek Tablo 5: Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre İthalatın Yapısı (%) (ISIC, Rev.3)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Ort.
<b>Ham madde Yoğun Sanayi</b>	<b>10.4</b>	<b>12</b>	<b>11</b>	<b>10</b>	<b>10.8</b>	<b>10.6</b>	<b>10.7</b>	<b>8.9</b>	<b>8.1</b>	<b>8.7</b>	<b>10</b>	<b>10</b>	<b>10.1</b>	<b>9.5</b>	<b>8.6</b>	<b>9.9</b>	<b>9.96</b>
15 Gıda ürünleri ve içecek	0.6	4.7	5.1	4.2	5.6	6.3	5.8	4.5	3.8	3.2	2.6	3.1	3.3	2.9	2.4	2.2	3.77
16 Tütün ürünleri	5.9	1.8	1	1	0.3	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.69
20 Ağaç ve mantar ürünleri	0.3	0.3	0.3	0.5	0.3	0.3	0.4	0.4	0.4	0.4	0.5	0.3	0.4	0.4	0.5	0.6	0.39
23 Kok kömürü, petrol ürün. ve nük. Yak.	1.8	3.8	3.2	3.2	3.3	2.7	3.1	2.9	2.5	3.8	5.9	5.5	5.3	5.1	4.7	5.8	3.91
26 Metalik olmayan diğer mineraller	1.9	1.4	1.4	1.1	1.2	1.2	1.3	1.1	1.3	1.2	1	1	1	0.9	0.9	1.1	1.19
<b>Ölçek Yoğun Sanayi</b>	<b>48</b>	<b>43.7</b>	<b>46.8</b>	<b>49.6</b>	<b>46.3</b>	<b>50.2</b>	<b>44.7</b>	<b>46.7</b>	<b>45.5</b>	<b>45.9</b>	<b>48.6</b>	<b>48.2</b>	<b>47.2</b>	<b>51.1</b>	<b>54.5</b>	<b>53</b>	<b>48.13</b>
22 Basım ve yayım	0.3	0.4	0.5	0.7	0.6	0.4	0.4	0.4	0.4	0.5	0.6	0.7	0.5	0.4	0.4	0.4	0.48
25 Plastik ve kauçuk ürünleri	3.6	1.9	2.1	2	1.9	2	2.4	2.2	2.5	2.6	2.3	2.5	2.6	2.6	2.4	2.3	2.37
24 Kimyasal madde ve ürünler	20.7	19.8	19.8	16.9	19.8	20.9	18.3	17.9	18.4	20.2	18.3	20.7	20.9	20.2	18.8	18.6	19.39
27 Ana metal sanayi	11.1	9.7	9.2	10.1	9.5	10.1	8	8.3	8	7	8	11.1	11.4	13.1	13.8	14.5	10.18
34 Motorlu kara taşıtları ve römork	8	6.5	8	9.4	5.6	6.3	8.4	11.1	10.5	9.9	13.5	6.7	7.1	11.5	14.7	13.1	9.39
21 Kağıt ve kağıt ürünleri	0.9	2	1.9	2.2	2.2	3.2	2.4	2.1	2.2	2.6	2.6	2.4	2.4	2.4	2.1	2.1	2.23
35 Diğer ulaşım araçları	3.4	3.4	5.4	8.3	6.8	7.3	4.8	4.6	3.4	3	3.3	4.2	2.3	0.9	2.3	2.0	4.09
<b>Emek Yoğun Sanayi</b>	<b>7.3</b>	<b>6.8</b>	<b>7.4</b>	<b>7.6</b>	<b>9.7</b>	<b>9.6</b>	<b>10.6</b>	<b>10.3</b>	<b>10.3</b>	<b>9.5</b>	<b>8.8</b>	<b>11.2</b>	<b>12.2</b>	<b>10.9</b>	<b>9.7</b>	<b>9.4</b>	<b>9.46</b>
36 Mobilya	0.8	0.8	0.9	0.9	0.8	1	1.3	1.3	1.4	1.4	1.4	1.7	1.9	1.7	1.6	1.5	1.28
28 Metal eşya sanayi (makine, teç. hariç)	1.7	2.4	2.4	2.1	2.1	1.9	2.4	2.3	2.4	2.2	2	2.7	2.6	2	2	2.1	2.21
18 Giyim eşyası	0.1	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2	0.5	0.7	0.6	0.5	0.6	0.8	0.8	0.8	0.7	0.7	0.48
17 Tekstil ürünleri	2	2.6	3.1	3.6	5.4	5.6	5.4	5.2	5.2	4.9	4.2	5.1	6	5.6	4.7	4.2	4.55
19 Bavul, araçlık ve ayakkabı	2.8	0.9	0.8	0.9	1	0.9	1	0.9	0.8	0.6	0.7	0.8	0.8	0.8	0.8	0.9	0.96
<b>Farklılaştırılmış ve Bilim Bazlı Mat.</b>	<b>34.3</b>	<b>37.5</b>	<b>34.8</b>	<b>32.8</b>	<b>33.3</b>	<b>29.6</b>	<b>34.1</b>	<b>34.1</b>	<b>36.1</b>	<b>35.9</b>	<b>32.5</b>	<b>30.5</b>	<b>30.6</b>	<b>28.5</b>	<b>27.2</b>	<b>27.7</b>	<b>32.47</b>
29 Makine ve teçhizat imalatı	20.1	20.2	19.4	19.4	18.7	17.5	21.4	20.2	19.9	15.2	13.2	15.1	15.6	14.6	12.9	13	17.28
30 Büro, muhasebe ve bilgi iş.mak.	1.8	3	2.8	2.5	2.2	2.4	2.2	2.3	2.7	3.6	3.6	2.4	2.4	2.2	2.2	2.6	2.56
31 Elektrikli makine ve cihazlar	2.9	5	4.6	4.1	4.5	3.3	3.5	3.7	4.2	4.6	3.6	3.7	4.1	3.7	3.9	4.5	3.99
32 Haberleşme teçhizatı ve cihazları	5.1	5.9	4.5	3.6	3.9	3.6	4	4.9	6	9.3	9	6.2	5.6	5.4	5.6	4.9	5.47
33 Tıbbi, hassas, optik aletler ve saat	4.4	3.4	3.4	3.3	4	2.8	3	3	3.2	3.3	3	3.1	2.8	2.6	2.6	2.8	3.17
GENEL TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak ve Notlar: TÜİK'den hareketle kendi hesaplamamız. Yeniden değerlendirme dahil değildir.

Ek Tablo 6: Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre İthalat (Milyon Dolar)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
<b>Ham madde Yoğun Sanayiler</b>	<b>1,667</b>	<b>1,977</b>	<b>1,983</b>	<b>2,382</b>	<b>1,955</b>	<b>3,030</b>	<b>3,714</b>	<b>3,547</b>	<b>3,154</b>	<b>2,944</b>	<b>4,421</b>	<b>3,284</b>	<b>4,164</b>	<b>5,281</b>	<b>6,891</b>	<b>9,310</b>
15 Gıda ürünleri ve içecek	90	770	910	994	1,020	1,791	2,019	1,774	1,475	1,071	1,156	1,014	1,362	1,634	1,904	2,114
16 Tütün ürünleri	940	299	186	234	54	28	44	47	56	50	43	40	46	58	73	93
20 Ağaç ve mantar ürünleri	45	45	58	127	63	98	125	140	163	132	207	106	153	241	399	587
23 Kok kömürü, petrol ürün. nüç. yakıt	287	628	576	758	598	763	1,069	1,152	967	1,284	2,587	1,799	2,191	2,833	3,797	5,507
26 Metalik olmayan diğer mineraller	305	235	253	268	220	350	457	434	493	406	428	325	412	516	717	1,009
<b>Ölçek Yoğun Sanayiler</b>	<b>7,668</b>	<b>7,183</b>	<b>8,421</b>	<b>11,845</b>	<b>8,407</b>	<b>14,328</b>	<b>15,572</b>	<b>18,597</b>	<b>17,768</b>	<b>15,587</b>	<b>21,499</b>	<b>15,771</b>	<b>19,529</b>	<b>28,480</b>	<b>43,839</b>	<b>49,974</b>
22 Basım ve yayım	53	67	83	162	103	123	133	158	159	156	251	220	200	251	282	405
25 Plastik ve kauçuk ürünleri	568	321	370	468	349	578	820	889	985	892	1,039	813	1,074	1,434	1,941	2,140
24 Kimyasal madde ve ürünler	3,307	3,247	3,558	4,040	3,594	5,965	6,390	7,142	7,187	6,854	8,084	6,775	8,661	11,238	15,134	17,477
27 Ana metal sanayi	1,766	1,590	1,650	2,413	1,722	2,875	2,800	3,315	3,143	2,392	3,534	3,612	4,707	7,304	11,084	13,683
34 Motorlu kara taşıtları ve römork	1,284	1,064	1,438	2,237	1,008	1,789	2,933	4,412	4,107	3,362	5,966	2,206	2,918	6,411	11,796	12,332
21 Kağıt ve kâğıt ürünleri	140	336	348	533	395	925	837	837	860	898	1,152	785	1,007	1,319	1,712	2,010
35 Diğer ulaşım araçları	550	559	974	1,991	1,236	2,072	1,659	1,845	1,326	1,032	1,474	1,360	961	524	1,890	1,927
<b>Emek Yoğun Sanayiler</b>	<b>1,162</b>	<b>1,114</b>	<b>1,338</b>	<b>1,805</b>	<b>1,755</b>	<b>2,745</b>	<b>3,699</b>	<b>4,099</b>	<b>4,040</b>	<b>3,237</b>	<b>3,912</b>	<b>3,656</b>	<b>5,037</b>	<b>6,074</b>	<b>7,828</b>	<b>8,823</b>
36 Mobilya	125	131	163	206	151	291	436	524	541	464	608	556	773	960	1,248	1,372
28 Metal eşya sanayi	264	394	437	492	390	539	837	898	929	731	873	871	1,085	1,133	1,574	1,943
18 Giyim eşyası	15	21	29	47	44	64	183	266	241	172	266	277	346	450	602	694
17 Tekstil ürünleri	316	426	566	856	980	1,600	1,894	2,052	2,022	1,664	1,853	1,683	2,500	3,094	3,786	3,974
19 Bavul, sarafçılık ve ayakkabı	442	142	144	204	190	250	348	359	307	205	312	269	331	437	619	839
<b>Farklılaştırılmış ve Bilim Bazlı M.</b>	<b>5,470</b>	<b>6,167</b>	<b>6,264</b>	<b>7,826</b>	<b>6,037</b>	<b>8,461</b>	<b>11,879</b>	<b>13,567</b>	<b>14,080</b>	<b>12,201</b>	<b>14,368</b>	<b>9,975</b>	<b>12,654</b>	<b>15,856</b>	<b>21,888</b>	<b>26,102</b>
29 Makine ve teçhizat imalatı	3,205	3,314	3,502	4,623	3,389	5,002	7,444	8,051	7,766	5,158	5,838	4,937	6,474	8,141	10,363	12,210
30 Büro, muhasebe ve bilgi iş.mak.	279	494	508	588	399	687	776	914	1,063	1,207	1,595	782	988	1,213	1,767	2,465
31 Elektrikli makine ve cihazlar	471	820	832	971	823	955	1,226	1,477	1,657	1,568	1,601	1,221	1,701	2,036	3,175	4,207
32 Haberleşme teçhizatı ve cihazları	819	977	813	864	708	1,029	1,391	1,944	2,354	3,145	3,994	2,035	2,336	3,029	4,530	4,605
33 Tıbbi, hassas, optik aletler ve saat	696	562	609	780	718	788	1,042	1,183	1,240	1,123	1,341	1,001	1,156	1,437	2,054	2,616
GENEL TOPLAM	15,967	16,441	18,006	23,858	18,154	28,564	34,863	39,810	39,042	33,969	44,200	32,686	41,383	55,690	80,447	94,208

Kaynak: TÜİK den hareketle kendi hesaplamamız.

Ek Tablo 7: Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar)

	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
<b>Hammaddede Yoğun Sanayiler</b>	<b>-55.7</b>	<b>211</b>	<b>-311.6</b>	<b>216.1</b>	<b>242.1</b>	<b>235.7</b>	<b>-977.5</b>	<b>570.8</b>	<b>73</b>	<b>358.5</b>	<b>421.7</b>	<b>538.7</b>
15 Gıda ürünleri ve içecek	768.3	272.9	174.9	680.3	581.6	673.1	679.5	1,002.10	518.8	1,015.60	1,445.40	2,157.50
16 Tütün ürünleri	-913.9	113.1	56.2	76.9	28.3	46.2	80.5	41.2	53.9	31.9	4.7	28.3
20 Ağaç ve mantar ürünleri	-10.2	-29.3	-56.1	-65.3	-92.5	-63.9	-144.3	3.1	-34.4	-94.6	-195.6	-337.5
23 Kök kömürü, petrol ürün. ve nük. Y.	3.6	-486	-810.1	-973.2	-726.2	-969.1	-2,286.40	-1,382.30	-1,521.20	-1,879.20	-2,432.40	-2,987.60
26 Metalik olmayan diğer mineraller	96.5	340.3	323.5	497.4	450.8	549.3	693.2	906.7	1,055.90	1,284.80	1,599.70	1,678.10
<b>Ölçek Yoğun Sanayiler</b>	<b>-4,538.10</b>	<b>-9,300.50</b>	<b>-10,366.20</b>	<b>-12,607.60</b>	<b>-12,017.40</b>	<b>-8,997.10</b>	<b>-14,239.10</b>	<b>-6,539.40</b>	<b>-9,141.10</b>	<b>-14,295.90</b>	<b>-21,807.60</b>	<b>-25,184.80</b>
22 Basım ve yayım	-42.9	-96	-85.3	-117.7	-118.5	-108.8	-208.1	-176.8	-151	-183.6	-200.1	-300
25 Plastik ve kauçuk ürünleri	-448	-76.1	-310.1	-267.5	-299.3	-224.2	-257.2	127.4	10.8	30.8	17.8	345.4
24 Kimyasal madde ve ürünler	-2,357.00	-4,809.90	-5,258.40	-5,779.40	-5,909.80	-5,619.40	-6,686.20	-5,294.80	-7,079.90	-9,311.70	-12,577.90	-14,659.00
27 Ana metal sanayi	-21.4	-596.3	-541.8	-686.6	-914.4	-288.4	-1,287.40	-690.8	-1,468.10	-3,419.10	-4,267.90	-6,795.00
34 Motorlu kara taşıtları ve römork	-1,105.60	-968.1	-1,955.60	-3,582.40	-3,122.70	-1,746.30	-4,220.60	450.6	684.3	-973.8	-2,983.30	-2,105.80
21 Kağıt ve kağıt ürünleri	-79.8	-799.9	-710.9	-682.6	-710.3	-749.1	-987.3	-542.9	-704.9	-951.5	-1,254.80	-1,450.70
35 Diğer ulaşım araçları	-483.3	-1,954.20	-1,504.10	-1,491.40	-942.5	-261	-592.3	-412.1	-432.3	512.9	-541.4	-219.8
<b>Emek Yoğun Sanayiler</b>	<b>3,769.60</b>	<b>6,428.00</b>	<b>5,820.90</b>	<b>6,847.60</b>	<b>7,708.10</b>	<b>7,819.60</b>	<b>7,600.80</b>	<b>8,349.00</b>	<b>9,202.80</b>	<b>12,024.80</b>	<b>13,808.60</b>	<b>15,137.90</b>
36 Mobilya	-82.3	-120.4	-187.1	-224.5	-162.7	23.1	23.5	163	171.5	354.3	522.8	865.8
28 Metal eşya sanayi (makine, teç. H)	-112.4	-194.1	-436	-444.1	-341.7	-172.1	-212	-137.6	-152.9	370.5	626.1	741.6
18 Giyim eşyası	2,514.40	4,303.70	3,900.50	4,273.30	4,349.00	3,970.20	5,150.80	5,120.40	6,269.20	7,703.90	8,738.60	9,231.10
17 Tekstil ürünleri	1,813.10	2,508.50	2,670.90	3,302.30	3,898.50	4,022.90	2,761.30	3,260.60	3,032.30	3,747.10	4,211.80	4,768.30
19 Bavul, saraçlık ve ayakkabı	-363.2	-69.7	-127.4	-59.5	-35	-24.5	-122.7	-57.5	-117.3	-151.1	-290.6	-468.9
<b>Farklılaştırılmış ve Bilim Bazlı M.</b>	<b>-4,823.90</b>	<b>-6,893.00</b>	<b>-9,857.70</b>	<b>-11,227.90</b>	<b>-11,194.00</b>	<b>-9,352.20</b>	<b>-11,067.00</b>	<b>-6,240.50</b>	<b>-7,816.10</b>	<b>-9,398.70</b>	<b>-13,290.80</b>	<b>-15,886.60</b>
29 Makine ve teçhizat imalatı	-3,010.70	-4,297.00	-6,589.40	-7,014.60	-6,616.40	-3,898.50	-4,461.90	-3,372.50	-4,396.70	-5,022.80	-6,449.50	-7,344.60
30 Büro, muhasebe ve bilgi iş.mak.	-259.8	-677	-754.3	-884.7	-1,020.40	-1,146.90	-1,531.70	-729.3	-948.1	-1,171.70	-1,714.70	-2,395.20
31 Elektrikli makine ve cihazlar	-296	-386.2	-453.7	-732.8	-900.6	-875.7	-776	-182.5	-644	-815.1	-1,599.50	-2,273.80
32 Haberleşme teçhizatı ve cihazları	-577.7	-776.5	-1,074.90	-1,474.00	-1,492.30	-2,374.40	-3,031.80	-1,032.80	-760.7	-1,081.60	-1,647.00	-1,454.50
33 Tıbbi, hassas, optik aletler ve saat	-679.7	-756.4	-985.4	-1,121.90	-1,164.40	-1,056.60	-1,265.40	-923.3	-1,066.50	-1,307.50	-1,880.20	-2,418.40
<b>GENEL TOPLAM</b>	<b>-5,648.10</b>	<b>-9,554.40</b>	<b>-14,714.60</b>	<b>-16,771.80</b>	<b>-15,261.30</b>	<b>-10,294.10</b>	<b>-18,682.70</b>	<b>-3,860.10</b>	<b>-7,681.40</b>	<b>-11,311.30</b>	<b>-20,868.20</b>	<b>-25,394.80</b>

Kaynak: TÜİK'ten hareketle kendi hesaplamamız.

Ek Tablo 8: Faktör Kullanım Yoğunluklarına göre İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
<b>Ham madde Yoğun Sanayiler</b>	97	99	106	85	135	107	92	106	108	108	78	117	102	107	106	106
15 Gıda ürünleri ve içecek	954	151	140	132	169	115	109	138	139	163	159	199	138	162	176	202
16 Tütün ürünleri	3	5	17	23	71	505	228	263	150	193	286	203	217	155	107	131
20 Ağaç ve mantar ürünleri	77	60	54	22	97	70	55	54	43	52	30	103	77	61	51	43
23 Kok kömürü, petrol ürün. ve nük. yak	101	44	40	23	40	36	24	16	25	25	12	23	31	34	36	46
26 Metalik olmayan diğer mineraller	132	198	211	176	262	197	171	215	191	235	262	379	356	349	323	266
<b>Ölçek Yoğun Sanayiler</b>	41	40	37	30	52	35	33	32	32	42	34	59	53	50	50	50
22 Basım ve yayım	20	16	36	28	38	22	36	25	26	31	17	19	24	27	29	26
25 Plastik ve kauçuk ürünleri	21	67	73	57	101	87	62	70	70	75	75	116	101	102	101	116
24 Kimyasal madde ve ürünler	29	25	23	19	27	19	18	19	18	18	17	22	18	17	17	16
27 Ana metal sanayi	99	93	93	82	135	79	81	79	71	88	64	81	69	53	61	50
34 Motorlu kara taşıtları ve römork	14	17	20	15	48	46	33	19	24	48	29	120	123	85	75	83
21 Kağıt ve kağıt ürünleri	43	18	17	9	27	14	15	18	17	17	14	31	30	28	27	28
35 Diğer ulaşım araçları	12	17	14	4	9	6	9	19	29	75	60	70	55	198	71	89
<b>Emek Yoğun Sanayiler</b>	424	454	453	347	411	334	257	267	291	342	294	328	283	298	276	272
36 Mobilya	34	35	40	44	84	59	57	57	70	105	104	129	122	137	142	163
28 Metal eşya sanayi (makine, teç. hariç)	58	40	53	44	65	64	48	51	63	76	76	84	86	133	140	138
18 Giyim eşyası	16.863	11.988	10.401	6.731	7.272	6.825	2.231	1.706	1.904	2.408	2.037	1.949	1.912	1.812	1.552	1.43
17 Tekstil ürünleri	674	526	464	309	349	257	241	261	293	342	249	294	221	221	211	220
19 Bavul, saraçlık ve ayakkabı	18	69	88	68	114	72	63	83	88	88	61	79	65	65	53	44
<b>Farklılaştırılmış ve Bilim Bazlı S.</b>	12	13	15	12	20	19	17	17	20	23	23	37	38	41	39	39
29 Makine ve teçhizat imalatı	6	8	10	8	16	14	11	13	15	24	24	32	32	38	38	40
30 Büro, muhasebe ve bilgi iş.mak.	7	3	3	2	3	1	3	3	4	5	4	7	4	3	3	3
31 Elektrikli makine ve cihazlar	37	27	38	34	50	60	63	50	46	44	52	85	62	60	50	46
32 Haberleşme teçhizatı ve cihazları	30	29	29	23	30	25	23	24	37	25	24	49	67	64	64	68
33 Tıbbi, hassas, optik aletler ve saat	2	3	5	3	4	4	5	5	6	6	6	8	8	9	8	8
GENEL TOPLAM	65	65	68	54	85	67	58	58	61	70	58	88	81	80	74	73

Kaynak: TÜİK'den hareketle kendi hesaplamamız.

Ek Tablo 9:Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre İhracat, İthalat Payları ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
<b>İhracat Payları</b>																
Hammadde Yoğun Sanayiler	15.6	18.2	17.1	15.9	17	17	16.8	16.3	14.2	13.4	12.5	12.6	11.9	12.1	12.3	14.3
Ölçek Yoğun Sanayiler	30.2	26.7	25.6	27.6	28.3	26.3	25.7	25.9	24.1	27.7	28.8	32.2	31	32.1	37	36
Emek Yoğun Sanayiler	47.7	47.4	49.4	48.9	46.5	48.1	47	47.3	49.2	46.5	45.1	41.6	42.1	40.9	36.3	34.8
Farklılaştırılmış ve Bilim Bazlı S.	6.5	7.7	7.9	7.6	8.2	8.6	10.4	10.5	12.5	12.3	13.6	13.6	15.1	14.9	14.4	14.8
<b>İthalat Payları</b>																
Hammadde Yoğun Sanayiler	10.4	12	11	10	10.8	10.6	10.7	8.9	8.1	8.7	10	10	10.1	9.5	8.6	9.9
Ölçek Yoğun Sanayiler	48	43.7	46.8	49.6	46.3	50.2	44.7	46.7	45.5	45.9	48.6	48.2	47.2	51.1	54.5	53
Emek Yoğun Sanayiler	7.3	6.8	7.4	7.6	9.7	9.6	10.6	10.3	10.3	9.5	8.8	11.2	12.2	10.9	9.7	9.4
Farklılaştırılmış ve Bilim Bazlı M.	34.3	37.5	34.8	32.8	33.3	29.6	34.1	34.1	36.1	35.9	32.5	30.5	30.6	28.5	27.2	27.7
<b>X/M</b>																
Hammadde Yoğun Sanayiler	97	99	106	85	135	107	92	106	108	108	78	117	102	107	106	106
Ölçek Yoğun Sanayiler	40.8	39.8	37.4	29.8	52.3	35.1	33.4	32.2	32.4	42.3	33.8	58.5	53.2	49.8	50.3	49.6
Emek Yoğun Sanayiler	424.4	454.3	453.5	346.6	411	334.2	257.4	267.1	290.8	342	294.3	328.4	282.7	298	276.4	272
Farklılaştırılmış ve Bilim Bazlı M.	11.8	12.8	15	12	19.8	18.5	17	17.2	20.5	23.4	23	37.4	38.2	40.7	39.3	39.1

Kaynak: TÜİK'ten hareketle kendi hesaplamamız.